

Oryantalist Geleneğin İzinde: Christopher Melchert

In the Footsteps of the Orientalist Tradition: Christopher Melchert

Fatma Betül Altıntaş¹

ÖZ

Bu çalışma, erken dönem İslâm hukuk tarihinde Sünnî mezheplerin teşekkülünde ehl-i hadîs ve ehl-i re'y arasındaki tartışmaların önemli bir rol oynadığını düşünen Christopher Melchert'in görüşlerini ele almaktadır. Melchert aynı zamanda, Joseph Schacht tarafından öne sürülen bölgesel hukuk ekollerinin zamanla şahsi mezheplere dönüştüğü yönündeki tezi etrafında şekillenen çalışmalarıyla da dikkat çeker. Çalışmada, Melchert'in bu iki yaklaşımının izlerinin de görüldüğü 2012–2022 yılları arasında yayımladığı makaleleri ışığında, onun hadîs tarihi ve ilmine dair değerlendirmeleri ele alınmıştır. Bu incelemeler neticesinde, Melchert'in oryantalist geleneğe bağlılığının yanı sıra, bu geleneği eleştirel bir biçimde yeniden yorumlama eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada, Melchert'in makaleleri nicel yöntemler aracılığıyla analiz edilmiş; sıklık, trend, metin ve içerik incelemeleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, çalışmada onun otantiklik tartışmalarındaki konumu, erken dönem İslâm ilimleri tarihine dair benimsediği teorileri ve bu teorilere yöneltilen eleştirileri, kullandığı araştırma yöntemleri ve kaynakları üzerinde de durulmuştur. Sonuç olarak, Christopher Melchert'in hadîs ve İslâm hukuku tarihine dair çalışmaları, titiz kaynak kullanımı, derinlemesine metin analizleri ve nicel değerlendirmeleriyle dikkat çekmektedir. Hem hukuk hem de hadîs tarihi bağlamında önemli katkılar sunan Melchert'in eserleri, İslâm ilimleri araştırmalarında metodolojik çeşitliliğin artırılmasına yönelik bir akademik çaba olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadîs, Oryantalizm, Oryantalist Gelenek, Otantiklik, Christopher Melchert

ABSTRACT

Christopher Melchert has come to prominence through his works centered around the thesis originally proposed by Joseph Schacht, which discusses the transformation of regional schools of law into personal madhabs. He particularly emphasises the early debates between the Ahl al-Ḥadīth and the Ahl al-Ra'y, considering them to be central to the formation of the Sunni legal schools. This study examines Melchert's views on the history and science of ḥadīth, focusing on his articles published between 2012 and 2022. While he remains committed to the broader Orientalist tradition, Melchert also demonstrates a tendency to critically reinterpret certain aspects of this tradition. This study employs quantitative methods to analyze Melchert's articles, conducting frequency, trend, textual, and content analyses.

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Fatma Betül Altıntaş (Doç. Dr.),
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İslami İlimler
Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadîs
Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
E-posta: fatmazehrabetul@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9814-5472

Başvuru/Submitted: 12.02.2025
Revizyon Talebi/Revision Requested:
02.07.2025
Son Revizyon/Last Revision Received:
11.07.2025
Kabul/Accepted: 17.07.2025

Atıf/Citation: Altıntaş, Fatma Betül. In
The Footsteps Of The Orientalist Tradition:
Christopher Melchert. *İslam Tetkikleri Dergisi-
Journal of Islamic Review* 15/2, (Eylül 2025):
425–454.
<https://doi.org/10.26650/iuitd.2025.1638442>

Furthermore, the study delves into his stance on the debates surrounding authenticity, his theoretical approach to the early history of Islamic intellectual traditions, the critiques directed towards these frameworks, as well as the research methodologies and sources he engages with. In conclusion, Christopher Melchert's contributions to the study of ḥadīth and Islamic legal history stand out due to his meticulous use of sources, in-depth textual analyses, and quantitative assessments. His works offer significant insights within both legal and ḥadīth historiography and represent a comprehensive academic effort to enhance methodological diversity in Islamic studies.

Keywords: Ḥadīth, Orientalism, Orientalist Tradition, Authenticity, Christopher Melchert

EXTENDED ABSTRACT

This study examines the scholarly contributions of Christopher Melchert, a leading figure in Islamic studies, who retired in 2023 from the Faculty of Asian and Middle Eastern Studies at the University of Oxford. Renowned for his important research on the formation of Sunnī legal schools and the methodological debates between the Ahl al-Ḥadīth (traditionalists) and Ahl al-Ra'y (rationalists) during the early Islamic period, Melchert has significantly shaped contemporary understandings of Islamic legal history. His doctoral thesis, *The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th–10th Centuries C.E.*, remains a foundational text in exploring the transition from regional legal traditions to personal schools of law.

This study critically assesses Melchert's perspectives on ḥadīth and ḥadīth studies by analyzing his articles published between 2012 and 2022. It begins with a brief overview of his personal and academic background before exploring his broader scholarly approach. The analysis focuses on his key arguments, methodological frameworks, sources, engagement with the Orientalist tradition, and critiques of other scholars.

Melchert employs a historical and textual methodology in his study of early Islamic jurisprudence and ḥadīth transmission, systematically analyzing biographical sources, legal texts, and historical narratives to trace the development of legal schools and scholarly traditions. His approach highlights the socio-political contexts that shaped juristic thought, emphasizing the interactions between regional traditions and emerging legal doctrines. Additionally, he also applies prosopographical analysis to assess patterns of scholarly transmission and affiliation. It is noteworthy that Melchert engages with a broad range of scholarship written in multiple languages—most notably Arabic, English, French, and German—reflecting both his linguistic competence and his commitment to international academic dialogue. The limited engagement with Turkish-language sources in his work is likely related to linguistic accessibility; however, given the growing body of significant contributions by Turkish scholars to ḥadīth studies in recent decades, a broader engagement with this literature could have further enriched the study's perspective and scope. His work is characterized by an in-depth analysis of select sources rather than an extensive yet superficial citation practice. He integrates both classical and modern Arabic works, demonstrating an awareness of contemporary Islamic scholarship, and draws on both Sunnī and Shi'ī sources, with a strong emphasis on verification through

cross-referencing.

Melchert critically engages with Orientalist scholars as well as contemporary Muslim academics, including Joseph Schacht, G. H. A. Juynboll, Norman Calder, Ahmed El Shamsy and Halit Özkan. He adopts a skeptical, evidence-based approach, challenging broad generalizations and advocating nuanced, source-critical analyses. While he aligns with aspects of the Orientalist tradition, particularly Joseph Schacht's theories, he also revises and refines these ideas, contributing to ongoing debates in Islamic legal and hadīth studies. His meticulous methodology, reliance on primary sources, and rigorous cross-examination of texts underscore his significant though often under-recognized, impact on the field.

Melchert's scholarship also demonstrates his commitment to reassessing Orientalist paradigms. While rooted in the methodologies of his predecessors, he frequently revises their conclusions in light of new evidence or alternative interpretations. For instance, he critiques Schacht's overemphasis on the role of regional schools in the development of Islamic law, arguing that the transition to personal schools was more complex and less linear than Schacht suggested. His use of historical methods—such as dating, retrojection theory, and the argument from silence—further highlights his ability to critically reassess established scholarly paradigms.

In conclusion, Christopher Melchert's contributions to hadīth studies and Islamic legal history are marked by rigorous methodology and critical engagement with both classical and contemporary scholarship. His works provide valuable insights into the formation of Sunnī legal schools, the authenticity of hadīth, and the methodological challenges of studying early Islamic history. By combining quantitative analysis with deep textual and historical criticism, Melchert has advanced the scholarly understanding of the complex interplay between hadīth and Islamic jurisprudence, making his work an essential reference for researchers in the field.

Giriş

Batı’da İslâmî ilimler ve hadis alanındaki ilk nesil oryantalistlerin öncülüğünü takiben, Amerika ve Avrupa’da bu alanda çalışan yeni isimler ve onların çalışmaları dikkat çekmeye başlamıştır. Bu isimler, yaslandıkları oryantalist geleneğin içinde yetişip onu devam ettirmekle birlikte zaman zaman da birbirlerinden farklılaşan yönleriyle temayüz etmişlerdir. Bu isimlerden birisi, Oxford Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsünün Arap ve İslâm Araştırmaları bölümünde önemli akademik çalışmalar yapan ve 2023 yılında emekli olan Christopher Melchert’tir. Melchert’in Sünnî mezheplerin teşekkülünde kilit rol oynadığını düşündüğü ehl-i hadîs ve ehl-i re’y arasındaki tartışmalar ve daha önce Joseph Schacht’ın dile getirdiği bölgesel hukuk ekollerinin şahsi mezheplere dönüşümü tezi etrafında şekillenen çalışmaları, hadis tarihi ile İslâm hukuk tarihi arasındaki ilişkilerin iç içe geçmiş ve birbirini besleyen noktalarında önemli tartışmalara kapı aralamaktadır. Melchert’in teorisi ve çalışmaları genellikle erken dönem İslâm hukuk tarihine katkıları çerçevesinde ele alınmıştır. Oysa bu tartışmalar, sadece İslâm hukuk ya da mezhep tarihine değil, hadis ilminin erken dönem oluşum dinamiklerine ışık tutması bakımından da kayda değerdir. Bu makalede Melchert’in çalışmaları, hadis tarihine katkıları ve onun hadis hakkındaki görüşleri veçhesinden ele alınacaktır. Araştırma, 2012-2022 yıllarında yayınlanmış makaleleri üzerinden¹ Christopher Melchert’in hadis tarihi ve ilmine dair düşüncelerine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma, metin analizi ve nicel verilerle desteklenen bir araştırma yöntemini benimsemektedir. Öncelikle Melchert’in şahsi ve akademik hayatına dair kısa bir tanıtımın ardından onun çalışmaları üzerinden erken dönem İslâm tarihi hakkındaki genel yaklaşımları sunulmuştur. Sonrasında Melchert’in kaleme aldığı makalelerde de zaman zaman söz konusu olan tezleri, fikirleri, araştırma ve analiz yöntemleri, kaynakları, oryantalist geleneği takip ediş biçimi ve farklı akademisyenlere yönelttiği eleştirileri üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu çalışmada sıklık, trend, metin ve içerik analizi gibi nicel yönleri barındıran yöntemlerden de istifade edilmiştir.

1. Melchert’in Hayatı ve Çalışmaları

Christopher Melchert, Kaliforniya Üniversitesi tarih bölümünü 1977 yılında bitirmiştir. Akademik kariyerine 1978-1980 yılları arasında Kahire Amerikan Üniversitesinde aldığı Arapça eğitimiyle devam etmiş ve 1983 yılında Princeton Üniversitesinde yüksek lisansını yine tarih alanında tamamlamıştır. Orta Çağ İslâm dünyasında eğitim ve medreselere dair çalışmalarıyla tanınan George Makdisi’nin (ö. 2002) öğrencilerinden olan Melchert, 1992 yılında Pensilvanya Üniversitesinden tarih alanında doktora derecesini almıştır. 1997 yılında yayınlanan *The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th–10th Centuries C.E. (Sünnî Hukuk*

1 Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından desteklenen “Hadis Konulu Oryantalistik Çalışmalarda Güncel Eğilimler, Değişkenler ve Sabiteler - Batı’daki Süreli Akademik Yayınlar Üzerine Bir Araştırma (2012-2022 yılları arasında)” başlıklı 3501 araştırma projesi [Proje No: 222K230] kapsamında gerçekleştirilmiştir. Projeye verdiği destekten ötürü TÜBİTAK’a teşekkürlerimi sunarım.

Ekollerinin Oluşumu: M.S. 9.-10. Yüzyıllar) başlıklı doktora tezi, İslâm hukuk tarihi alanına olduğu kadar tüm İslâmî ilimler tarihine ışık tutan önemli bir çalışma olarak kabul edilmektedir. Akademik hayatında Wake Forest Üniversitesi, Southwest Missouri Eyalet Üniversitesi ve Pensilvanya Üniversitesi gibi farklı kurumlarda çeşitli pozisyonlarda bulunmuştur. Melchert, 2023 yılında Oxford Üniversitesi Asya ve Orta Doğu Çalışmaları Fakültesi Arap Dili ve İslâm Araştırmaları bölümünden emekliye ayrılmıştır.²

Melchert oldukça üretken bir akademisyendir. O; altı kitap, büyük çoğunluğu hadis, İslâm hukuku, kelam ve tasavvuf alanlarının kesişiminde yer alan kırkın üstünde makale, otuz beşten fazla kitap bölümü, seksenin üstünde kitap değerlendirmesi ve yine seksenden fazla tebliğ kaleme almıştır.³

Melchert'in çalışmalarını hadis alanıyla ilişkili kılan en önemli noktalardan birisi, onun ehl-i hadîse ve ehl-i re'ye, bu ikisi arasındaki tartışmalara ve Sünnî mezheplerin nasıl ve ne zaman teşekkül ettiği konularına duyduğu yoğun ilgidir. Onun mezheplerin teşekkülü ile ilgili fikri temelde Schacht'a dayanır. Melchert, çalışmalarında özellikle hicrî 2. yüzyıl ile 3. yüzyıl arasında devam eden ehl-i hadîs-ehl-i re'y arasındaki görüş ayrılıkları ve çatışmalar üzerinde durmakta, bu şekilde mezheplerin teşekkülündeki süreci ehl-i hadîs ve ehl-i re'y tartışmaları üzerinden göstermeye çalışmaktadır. Ona göre ehl-i hadîs ve ehl-i re'y arasında "dindarlık" (piety) konusunda anlaşmazlık yoktur ve bu açıdan birbirlerine benzerdirler. Aralarındaki anlaşmazlık, asıl olarak "Halku'l-Kur'ân" gibi doktrinlerle ilgilidir. Melchert, hicrî 2. yüzyılın sonlarında ehl-i hadîsin kendisini tanımladığını ve diğerlerinden ayırdığını söyler. Mihne süreci, ona göre bu ayrışmanın yansımasıdır. Melchert'e göre, ehl-i hadîsin hadislere yaklaşımı, içtihadı tamamen karşı olarak taklit etme anlamında da değildir. Bu açıdan ehl-i hadîsin de aslında bir fıkıh anlayışı vardır. Fakat ehl-i re'yinki kadar uzun ömürlü olmamıştır. Melchert, ehl-i hadîsin fıkıh anlayışı üzerinde durur ve neden uzun ömürlü olmadığına hocadan öğrenciye geçen düzgün bir halefiyet anlayışları olmaması; fıkıh anlayışlarının teorik zaafı taşıyor olması (mesela, Sahabe sünnetini Peygamber sünnetinden ayırmamaları); çok sayıda hadis bilme gereğini ifade etmeleri ve hadis rivayeti karşılığında para almama yönündeki katı tavırları gibi gerekçeler gösterir.⁴ Melchert'e göre diğer bazı sebeplerin yanında, ehl-i Kur'ân ve Şîa'nın etkisi neticesinde hicrî 3. yüzyılın sonu, 4. yüzyılın başında ehl-i hadîs, gücünü kaybetmiş, taraflar birbirine yakınlaşmış ve fıkıh mezhepleri (aynı zamanda ehl-i sünnet) teşekkül etmiştir. Yani mezheplerin teşekkülünden önce bölgesel gelenekler ile bunlara dayanan (Hicaz ve Irak

2 Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ali Hakan Çavuşoğlu, "Christopher Melchert ve Mezheb: Gelenekçi Bir Oryantalistin İslâm Hukuk Tarihi ve Ehl-i Sünnet Yorumu", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 4 (2004), 287-319; Christopher Melchert, *Sünnî Düşüncenin Teşekkülü*, çev. Ali Hakan Çavuşoğlu (İstanbul: Klasik, 2018), 21-23; Faculty of Asian and Middle Eastern Studies (FAMES), "Christopher Melchert" (Erişim 17 Nisan 2025) <https://www.ames.ox.ac.uk/people/christopher-melchert>.

3 2015 yılına kadar tespit edilen tüm eserlerine dair liste için bk. Melchert, *Sünnî Düşüncenin Teşekkülü*, 25-43.

4 Christopher Melchert, *The Formation of the Sunni Schools of Law: 9th-10th centuries CE* (Leiden: Brill, 1997), 23-30; Christopher Melchert, "Traditionist-Jurists and the Framing of Islamic Law", *Islamic Law and Society* 8/3 (2001), 383-406.

ekolü gibi) kadim hukuk ekolleri mevcuttur. Zamanla bu bölgesel fıkıh ekolleri -biraz da ehl-i hadisin bir bölge geleneğini esas alma konusundaki tavırları nedeniyle- kendilerini bir üstada nispet etmeyi makul bulmuşlardır. Bu şekilde, bölgesel ekoller rey fikhî anlayışına sahip şahsi ekollere/mezheplere dönüşmüştür.⁵

Melchert, ehl-i hadîs/ehl-i re'y hakkındaki bu ana tezini ve fikirlerini doktora tezinde kaleme almış, tezin yazımından beş yıl sonra bir kitap olarak yayınlamış ve daha sonraki çalışmalarının önemli bir kısmı ise doktora çalışmasında ortaya koyduğu bu görüşlerinin tetkiki, ispatı veya genişletilmesi sadedinde olmuştur. Melchert, makaleleri içerisinde -zaman zaman doğrudan konuyla ilişkili görünmeyenler dahi- bölgesel ekollerin şahsi ekollere dönüşümü tezini ispat eden farklı örnekler ortaya koymaktadır. Bu durum Melchert'in kaleme aldığı çalışmaları ana araştırma konusu etrafında tutarlı bir şekilde şekillendirme konusundaki yetkinliğini göstermektedir. Mesela, Muhammed eş-Şeybânî'nin (ö. 189/805) *Kitâbü'l Hucce*'sini konu edinen makalesinde Melchert, bu eser üzerinden, İslâm hukukunda bölgesel ekollerden kişisel ekollere geçiş sürecini incelemektedir.⁶

Melchert'in son on yılda yazdığı makalelerin konuları, hadis tarihinin ya da İslâm tarihinin erken asırları olan hicrî 2. ve 3. yüzyıla dair araştırmalardır. Bu durum, son on yılda Batı akademisinde hadisle alakalı yazılmış makalelerin genelinde olduğu gibi,⁷ Melchert'in makalelerinde de en sık kullanılan 20 kelime arasında "early" kelimesinin ilk sıralarda yer almasında da belirgindir. Melchert'in söz konusu makalelerinin neredeyse tamamı, hadis tarihi ile ilişkisi olan metinlerdir. Makalelerden üç tanesi ise hadisle ilgili yazılmış eserlere dairdir. Ayrıca makalelerin birçoğunda fikhî mezheplerin odak noktası olduğu görülür. Melchert, kimi makalelerde müstakil olarak kimilerinde ise metin içerisinde kelâmî mezhepler ve bunların tartışmalarına dair değerlendirmelerde ve yorumlarda bulunmaktadır.

Melchert, makalelerinde dile getirdiği ana ve bunları destekleyen yan iddialarını, daha önce incelediği eserlerden elde ettiği ayrıntılı verilerle temellendirir. Bu durum, Melchert'in klasik kitapları çok katmanlı bir inceleme sistemine tabi tuttuğunu ve derinlemesine analiz ettiğini gösterir. Mesela Melchert, Nesâî'nin hayatına ve eserlerine dair çalışmasında, özelde Nesâî'nin genelde muhaddislerin hadisleri aldıkları/topladıkları yerleri tespit etmek için, biyografi kaynaklarında hocalarının (coğrafi anlamda nisbelerle) nasıl tanımlandığını tespit etmek

5 Schacht'tan kaynağını alan ve Melchert'in belli ölçülerde revize ettiği bu teori ile ilgili Melchert'in ayrıntılı görüşleri için bk. Melchert, *The Formation of the Sunni Schools of Law*. Hicrî 2. Yüzyılın ikinci yarısında ve 3. yüzyılda coğrafi/bölgesel ekollerin hakim olduğu ve zamanla eski bölgesel ekollerin şahsi ekoller hâline dönüştüğü yönündeki Melchert'in (ve Schacht'ın) bu görüşüne karşı en keskin eleştiri Wael Hallaq'tan gelmiştir. Wael Hallaq, "From Regional to Personal Schools of Law? A Reevaluation", *Islamic Law and Society* 8/1 (2001), 1-26. Ayrıca Melchert'in üç aşamalı teşekkül sürecine dair görüşünün Wael Hallaq, Nimrud Hurvitz ve Ahmed El Shamsy gibi diğer isimlerin görüşleriyle birlikte ayrıntılı olarak ele alınışı için bk. Nail Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* (İstanbul: İFAV, 2015), 34-53.

6 Christopher Melchert, "Kitâb al-Hujjah 'Alâ Ahl al-Madînah and the Transition from Regional Schools to Personal", *Studia Islamica* 117/1 (2022), 64-87.

7 Fatma Betül Altıntaş, "Hadis Alanında Yazılan İngilizce Akademik Makaleler Üzerine Bir Araştırma: Güncel Araştırma Eğilimleri, Ortak Noktalar ve Farklı Yaklaşımlar (2012-2022)", *Eskişeni* 56 (2025), 199.

gerektiğini söylemektedir. Melchert'e göre, nisbeler bu konuda önemli bir yol göstericidir, zira dönem itibarıyla kişiler hakkında biyografik bilgi verilirken yıldan ziyade nisbelerin zikredilişi ön plandadır. Melchert, Buhârî'nin (ö. 256/870) *et-Târîhu 'l-kebîr*'i üzerine yaptığı analizle, bu iddiasını desteklemiş; eserdeki biyografilerin %6'sında vefat tarihi, %44'ünde ise kişinin nereli olduğuna dair bilgilere yer verildiğini ortaya koymuştur.⁸ Bu durum ona göre, hadislerin nerede alındıklarını/toplandıklarını tespit için hocaların nisbelerinin bilinmesinin önemine ve bu verilerin işlevselliğine işaret etmektedir. Melchert'in Nesâî'ye dair bu makalede dile getirdiği iddiasını dayandığı kitaplardan birisi olan *et-Târîhu 'l-kebîr*, esasında kendisinin daha önce Buhârî hakkında yazmış olduğu makalesinde farklı açılardan analize tabi tuttuğu temel kaynaktır.⁹

Melchert'in çalışmaları Batı akademisi açısından etkili bir konumdadır.¹⁰ Melchert, son on yıl içerisinde hadis ve tarihine dair araştırmalar kapsamında değerlendirilebilecek en fazla makale kaleme almış isimdir.¹¹ Son on yıl içerisinde Avrupa ve Amerika menşeli dergilerde hadis alanında yazılan İngilizce akademik makaleler çalışmaların tümünde ise Juynboll'dan sonra en çok atıf verilen ikinci isimdir.¹² Bu durum onun çalışmalarının etki ve önemine işaret etmektedir.

Sayısal veriler onun çalışmalarına verilen önemi göstermekle beraber, Melchert'in Batı akademisindeki konumunu görmek için çalışmaları hakkında yayınlanmış tanıtım yazıları önemli işaretler sunmaktadır.¹³ Melchert'in çalışması, Hallaq tarafından Schacht'ın bölgesel hukuk ekolleri tezini bütün olarak sorgulayan ilk kapsamlı çalışma olarak nitelendirilmiştir.¹⁴ Melchert'in Schacht'ın bölgesel ekoller tezi üzerindeki revizyonu bazı araştırmacılara göre

8 Christopher Melchert, "The Life and Works of Al-Nasā'ī", *Journal of Semitic studies* 59/2 (2014), 391.

9 Christopher Melchert, "Bukhārī and Early Hadith Criticism", *Journal of the American Oriental Society* 121/1 (2001), 7-19.

10 Melchert'in bugün var olan oryantalist gelenek ve Batı'daki akademik eğilimler içindeki konumunu anlamak için genel anlamda güncel eğilimler ve kabuller önem arz eder. bk. Fatma Kızıllı, "Oryantalistlerin Akademik Hadis Araştırmaları: Ana Eğilimler, Yerleşik Kabuller ve Temel İddialar", *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 5/1 (2019), 155-245; Altıntaş, "Hadis Alanında Yazılan İngilizce Akademik Makaleler Üzerine Bir Araştırma".

11 Altıntaş, "Hadis Alanında Yazılan İngilizce Akademik Makaleler Üzerine Bir Araştırma", 203.

12 Altıntaş, "Hadis Alanında Yazılan İngilizce Akademik Makaleler Üzerine Bir Araştırma", 212.

13 Melchert'in doktora çalışması hakkında birçok tanıtım yazısı kaleme alınmıştır. Çalışma üzerine yazılmış bazı yazılar için bk. Wael Hallaq, "Christopher Melchert, The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th–10th Centuries C.E., Studies in Islamic Law and Society (Leiden, New York, Cologne, 1997).", *International Journal of Middle East Studies* 31/2 (1999), 278-280; Patricia Crone, "The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th–10th Centuries CE", *TLS, the Times literary supplement*. 5061 (2000), 3; Paula Sanders, "Review of The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th–10th Centuries C.E.", *American Journal of Legal History* 43/1 (01 Ocak 1999), 98-99; Yasin Dutton, review of *Review of The Formation of the Sunni Schools of Law, 9–10th Centuries CE*, sad. Christopher Melchert, *British Journal of Middle Eastern Studies* 26/1 (1999), 164-168; Devin J. Stewart, review of *Review of The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th–10th Centuries C.E.*, sad. Christopher Melchert, *Islamic Law and Society* 6/2 (1999), 275-281.

14 Hallaq bu ifadesinin hemen ardından kendisinin bu revizyonu daha önce birkaç yayında önerdiğini ve Melchert'in bundan haberdar olduğunu fakat bu yayınlara ayrıntılı atıf vermediğini ve ayrıntı sunmadığını belirterek âdeta Melchert'in tezinin orijinalliğini zayıflatır. Hallaq, "Christopher Melchert, The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th–10th Centuries C.E., Studies in Islamic Law and Society (Leiden, New York, Cologne, 1997).", 278.

çok büyüktür.¹⁵ Hallaq, çalışmayı mezheplerin neden ortaya çıktığına dair uygun bir açıklama sunmasa da nasıl ortaya çıktıklarını tasvir etme konusunda başarılı olduğunu söylemektedir.¹⁶ Ayrıca Melchert'in çalışmalarında biyografik sözlük kullanımı konusundaki başarısı genel olarak dile getirilmiş ve takdir görmüştür.¹⁷ Bununla birlikte Melchert (özellikle mezheplerin teşekkülü teziyle ilgili olarak), tarih, tabakat ve ricâl kaynaklarını çok iyi kullanırken fıkıh kitaplarından uzak oluşuyla da eleştirilmiştir.¹⁸

Melchert'in oryantalist gelenek içerisindeki Goldziher-Schacht çizgisine bağlı tutumu da eleştirel olarak dile getirilmektedir. Dutton, Melchert'in Goldziher-Schacht çizgisindeki klasik oryantalist yaklaşımlara fazlasıyla bağlı kaldığını ve özellikle sünnet-hadis ilişkisine dair meselelerde, bu çizgiyi eleştirel süzgeçten geçirmeden tekrar ettiğini belirtmektedir.²⁰

- 15 Sanders, incelemesinde Christopher Melchert'i Batı akademisinde (özellikle İslâm hukuku ve erken İslâm tarihi çalışan uzmanlar arasında), Joseph Schacht gibi kurucu bir figürün önemli bir tezini biyografik sözlükler gibi farklı bir kaynak türünü kullanarak ikna edici ve kapsamlı bir şekilde revize eden, değerli katkılar sunan, ciddiye alınan ve takdir edilen bir bilim insanı olarak konumlandırmaktadır. Sanders, "Review of The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th-10th Centuries C.E.", 98. Stewart, Şii geleneği ve küçük mezhepleri dışlaması gibi bazı nedenlerle çalışmaya eleştiriler yöneltse de bunların Melchert'in sağlam ve titiz çalışmasının değerini hiçbir şekilde gölgelememesi gerektiğini; çalışmanın İslâm hukuku, din ve kurumlar tarihine temel bir katkı sunduğu ifade edilmektedir. Stewart, "Review of The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th-10th Centuries C.E.", 280-281.
- 16 Hallaq, Melchert'i "kaynaklara eleştirel bir bakışla yaklaşan keskin bir tarihçi" olarak tanımlasa da bazı zamanlarda, daha az titiz davranarak bilgileri ve abartılı söylemleri olduğu gibi kabul ettiğini söylemekte ve Melchert'in çalışmasını, üslup, anlatım netliği ve metodolojik tutarlılık gibi bazı açılardan eleştirmektedir. Hallaq, "Christopher Melchert, The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th-10th Centuries C.E., Studies in Islamic Law and Society (Leiden, New York, Cologne, 1997).", 280.
- 17 Stewart, "Review of The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th-10th Centuries C.E.", 277; Muhammad Ahmad Munir, "Review of 'The Formation of the Sunni Schools of Law: 9th-10th Centuries CE'", *Studies in Islamic Law and Society* 4 (2016), 196.
- 18 Melchert, bu konuyla ilgili eleştirileri dikkate almış, klasik mezhepler dönemi üzerine yapılacak nitelikli çalışmaların, sadece tabakat türü eserlerden değil, bizzat fıkıh metinlerinin incelenmesiyle mümkün olacağını belirtmiş; doktora tezi sürecinde de fıkıh kitaplarından elde edilen bilgilerin biyografik verilerle karşılaştırılması gerektiğinin farkında olduğunu ifade etmiştir. Ancak bu tür bir çalışmanın ciddi zaman ve kaynak gerektirdiğini, kendi durumunda fıkıh kitaplarına uzun yıllar ayırmanın tez sürecini erteleteceğini ve maddi destek bulamayacağını düşündüğü için böyle bir imkân olmadığını da özellikle vurgulamıştır. Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci*, 33; Christopher Melchert, "Sünnî Fıkıh mezheplerinin teşekkülü", çev. Nail Okuyucu, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (2014), 235.
- 19 Dutton, Melchert'in çalışmasını; mezheplerin pratik yönlerinin yetersiz ele alınması, bazı fikhî terimlerin yanlış veya tutarsız biçimde çevrilmesi, ayrıca mezheplerin oluşumunda öne çıkan isimler ve yorum geleneklerine odaklanılırken fer'î fikhî tartışmaların geri planda bırakılması gibi gerekçelerle eleştirir. Bu eleştiriler, Dutton'un Melchert'in klasik fûru fıkıh literatürünü yeterince kullanmadığını ima ettiğini göstermektedir; zira bu eksiklik, mezheplerin uygulama düzeyindeki farklarının anlaşılmasını sınırlandırmaktadır. Dutton, "Review of The Formation of the Sunni Schools of Law, 9-10th Centuries CE", 165-166. Okuyucu'ya göre Melchert'in çalışmalarının en önemli zafiyeti, gelişmeleri yalnızca tarih ve tabakat eserlerine dayandırmış olmasıdır. Tarihi verilerden hareket ederek fıkıh kitaplarına neredeyse hiç müracaat etmemesi, fıkıh mezheplerinin gelişim sürecine dair fikir yürütürken onun teorisini zaafa uğratmaktadır. Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci*, 33.
- 20 Dutton bu çizginin, özellikle sünnet ile hadis arasındaki ilişki konusunda, yanlış olmasa da yanıltıcı olduğunu ve hem genel yaklaşım hem de ayrıntılarda problemli olduğunu hatırlatır. Dutton, "Review of The Formation of the Sunni Schools of Law, 9-10th Centuries CE", 167-168.

2. Melchert'in Çalışmalarında Yöntem

Melchert çalışmalarında klasik Arapça kaynakları, ayrıntılı bir şekilde analiz eder ve bu metinler üzerinde belge incelemesi yöntemini sıklıkla kullanır. Bunun dışında kaynak tenkidi, rivayet tenkidi, içerik analizi, metinsel analizler ile nicel analizler onun incelediği metinler üzerinde kullandığı analiz yöntemleridir.

Melchert neredeyse tüm çalışmalarında bir şekilde kullandığı nicel analiz yönteminde çok mahirdir. Nicel analiz kapsamında zaman zaman sıklık analizini de (metin içinde kelimelerin sık kullanımı anlamıyla olmasa da) farklı şekillerde kullanmaktadır.²¹ Mesela İbrahim en-Nehaî ile ilgili makalesinde, Nehaî'nin Kur'ân yorumu konusunda önemli bir isim olduğunu göstermek amacıyla Süfyan es-Sevrî'nin (ö. 161/778) tefsirinde sıklıkla zikredilen otoriteler arasında onun da üst sıralarda bulunduğunu ortaya koyan aktarım sıklıklarına dair verileri paylaşır.²² Buna göre bu konuda hangi isimlerden kaç rivayetin aktarıldığı, Melchert'e göre sık aktarım yapılan kişilerin konuyla ilgili önemine işaret kabul edilmiştir. "The Early Hanaîyya and Kufa" adlı makalesinde, Ebû Hanîfe'nin takipçisi olduğu iddia edilen kişilerin biyografilerinin yer aldığı eserler, Hanefî hukuk literatürü ve (özellikle) Ebû Hanîfe tarafından aktarılan hadisleri içeren Hanefî hadis literatürünün titizlikle gözden geçirilmesi suretiyle elde edilen nicel veriler üzerinden, Hanefî ekolünün Kûfeli olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceğini incelemektedir.²³ Bu kısımlarda Ebû Hanîfe'den kimlerin ne oranda hadis aktardığı önemli bir veri olarak kullanılmaktadır.

Yine araştırmalarda başvurduğu temel klasik kaynaklarda yer alan görüşlerin veya alıntılarının "ağırlıklı olarak" kime ait olduğunun tespiti de Melchert'in kullandığı başka bir nicel veri okuma tarzıdır. Melchert, Nesâî'nin hadis tenkitçiliğinden bahsederken, onun bu konudaki yetkinliğine işaret için İbn Adî'nin *el-Kâmil* adlı eserinde ismi en sık geçen münekkitlerden üçüncüsü olduğu bilgisini aktarır.²⁴ Benzer şekilde Melchert, bir mezhebe ait bir kaynaktan bir kişinin fikhî görüşlerinin zikredilme sıklığının söz konusu kişinin o mezhebin gelişimine ne kadar katkıda bulunduğunun ölçülmesi için kullanılabileceğini ifade etmektedir. Bu minvalde, "The Early Hanaîyya and Kufa" adlı makalesinde, Aynî'nin (ö. 855/1451) Hanefî fikhına dair eseri *el-Binâye*'de kendilerinden en çok alıntı yapılan erken dönem şahsiyetleri tespit edip sıralamaktadır. Burada zikredilen isimler Ebû Hanîfe (ö. 150/767), Şeybânî (ö. 189/805), Ebû Yûsuf (ö. 182/798), Züfer (ö. 158/775), Bîşr b. el-Merîsî (ö. 218/833) ve Hasan cb. Ziyâd'tır (ö. 204/819). Aynî'nin eserinde bu isimlerin sıkça anılması Melchert'e göre mezhebin önde gelen isimlerinden sayılabileceklerini gösterir.²⁵ Benzer bir uygulamayı Melchert, Ebû Hanîfe'nin

21 Sıklık analizinde, bir metinde en sık kullanılan kelime veya kelimelerin metnin vurgusunu belirlediği ve vurgunun bu kelimelerin anlam alanıyla ilişkili olduğu kabul edilir. Robert Philip Weber, *Basic Content Analysis* (Newbury Park, Calif.: Sage Publications, 1990), 51.

22 Christopher Melchert, "İbrâhîm Al-Naḥâ'î (Kufan, d. 96/714)", *Arabica* 67/1 (2020), 68.

23 Christopher Melchert, "The Early Hanaîyya and Kufa", *Journal of Abbasid Studies* 1/1 (2014), 30, 33-34, 37-40.

24 Melchert, "The Life and Works of Al-Nasā'î", 2014, 394.

25 Melchert, "The Early Hanaîyya and Kufa", 33-34.

takipçilerini tespit etmek için Serahsî'nin *el-Mebsût*'u üzerinde yapmaktadır. Bunun için Melchert, eserde en az iki kere ismi geçenlerin yer aldığı ve toplam atıf sayısını da verdiği uzun bir liste paylaşmaktadır. Aralarında Hanefî olmakla anılmayan isimlerin de bulunduğu bu "ismi sık geçenler" listesinde Bağdat'tan, Basra'dan ve Horasan'dan isimler mevcut olduğu hâlde Kûfe'den yeterince isim yoktur. *el-Mebsût*'un Hanefîlik açısından önemli bir eser olması ve içerisinde çok az Kûfeli isim barındırması Melchert tarafından Ebû Hanîfe'nin Bağdat'a gidişinden sonra Kûfe'de devam eden bir Hanefî ekolünün varlığı konusunda literatürde iz olmadığı şeklinde yorumlanmaktadır.²⁶ Melchert ayrıca bu çalışmada, bazı isimlerin *el-Mebsût*'ta geçmesini ya da geçmemesini Hanefîliğin varlığını tespit için bir delil olarak kullanmıştır.²⁷ Başka bir çalışmada²⁸ Melchert, Şeybânî'nin *el-Hücce*'de rivayet aktarımında bulunduğu otoriteleri (ve nispet edildikleri şehirler) arasında oransal bir karşılaştırma yapar. Ayrıca bu oranları Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Harâc*'ı ile de karşılaştırır ve Şeybânî'nin *el-Muvatta'* rivayetini de bu karşılaştırmaya dâhil eder. Nihayet tüm bu sayısal verileri kullanmak suretiyle *el-Hücce* ve diğer erken dönem Hanefî literatürünün en çok Kûfe geleneğine yaslandığını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Melchert metinlerde sıklıkla analizlerini yüzdelerle dilimler üzerinden ifade eder. Mesela *el-Müctebâ*'da Nesâî'nin naklettiği hadislerin sıhhatine dair kendi yorumlarının da bulunduğunu ve bu tür yorumların %2'lik bir orana tekabül ettiğini söyler. Yine aynı çalışmada hadis münekkithlerinin yorumları arasındaki uyum üzerine yaptığı hesaplamada²⁹ ve Nesâî'nin hayatına dair özellikle ilim aldığı bölgeleri işaret eden bilgiler verirken³⁰ de yüzdelerle dilimlerden istifade etmiştir. *Müsnedü's-Şâfi'i* ile *el-Ümm* arasında karşılaştırma yaptığı çalışmada da kitaplar arasındaki rivayet ortaklıklarını yüzdelerle dilimle ifade etmiştir.³¹

Melchert eserlerde sıklık analizi yaparken senedlerden yola çıkarak belli isimlerden gelen rivayetlerin oranlarına da işaret etmektedir. Mesela Şâfiî'ye ait *İhtilâfî 'Alî ve 'Abdillâh b. Mes'ûd* kitabında Hz. Ali ve Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen isnad oranlarını tespit etmektedir. Melchert bu çalışmada, Kûfe okulu içinde (görüşlerde azınlık kalanlar tarafından tercih edilen) Hz. Ali'nin görüşüne daha çok yer verildiği yönündeki Schacht tarafından öne sürülmüş iddiayla uyumlu biçimde İmam Şâfiî'nin *İhtilâf*'ındaki isnadların %46'sının Hz. Ali'den %24'ünün

26 Melchert, "The Early Hanafiyya and Kufa", 35.

27 Melchert, bazı isimlerin *el-Mebsût*'ta geçmesini ya da geçmemesini Hanefîliğin varlığını tespit için bir delil olarak kullanmıştır. Fakat *el-Mebsût*, kendisinden önceki veya içinde yazıldığı dönemin Hanefî takipçilerinin tamamının görüşlerine yer vermek zorunda olan bir eser değildir. Neticede bu eser bir tabakat eseri değildir. Bu isimlerin *el-Mebsût*'ta geçiyor olmasının beklenmesi, biyografi kitaplarından beklenen bir özelliğin başka kitaplara yüklenmesi anlamına gelir.

28 Melchert, "Kitâb al-Hujjah 'Alâ Ahl al-Madînah and the Transition from Regional Schools to Personal", 81.

29 Melchert, "The Life and Works of Al-Nasâ'î", 399.

30 Melchert, Nesâî'nin *Müctebâ*'nın %42'sini Irak'ta topladığını iddia etmiştir. Melchert, "The Life and Works of Al-Nasâ'î", 2014, 378.

31 Bu analiz neticesinde, *Müsned*'deki 1835 rivayetin %98'inin *el-Ümm*'de de mevcut olduğunu sonucuna ulaşmıştır. Christopher Melchert, "The Musnad of al-Shâfi'i", *Studia Islamica* 114/3 (2020), 252.

ise İbn Mes'ûd'dan geldiğini göstermektedir.³² Burada Melchert'in Schacht'ın iddiasını nicel veriler üzerinden hem tetkik hem teyit ederek onunla aynı sonuca ulaştığı görülür.

Melchert zaman zaman hadislerin çeşitlerine dair de nicel analizler yapmaktadır. Mesela Melchert'in Buhârî'nin *es-Sahih*'inin "Tefsîru'l-Kurân" bölümü hakkındaki makalesinde yaptığı tespite göre bu bölümde yer alan rivayetlerin %68'i Hz. Peygamber'e ulaşıırken; %31'i sahabe ve %1'den daha azı da sonraki nesillere ulaşmaktadır. Oysa *es-Sahih*'in genelinde, rivayetlerin %90'ından fazlası Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır. Melchert, bu durumu, "Tefsîru'l-Kurân" bölümünde rivayet aktarımının doğrudan Hz. Peygamber'den olmasının diğer bölümlerdeki kadar öncelenmediği şeklinde yorumlar.³³ Melchert kitapların imhası ile ilgili çalışmasında, aktarımın şifahi karakterini göstermek amacıyla Buhârî'nin *es-Sahih*'inde geçen "Haddesenî", "Ahberanî" ve "an" ifadeleri hakkında (238 örnek üzerinden) farklı hoca-öğrenci düzeyinde incelemeler yapmış ve burada da yüzdelik oranlar vermiştir. Melchert, buradaki sayısal değerlerden hareketle, miladi 8. yüzyılın sonlarında aktarımın doğrudan ve sözlü yapıldığını belirtmenin önemli olduğu şeklinde bir yorumda bulunmuştur.³⁴

Örneklerin tümünde görüldüğü üzere Melchert nicel verileri sıklıkla kullanmakla beraber, bu verileri yalnızca sayısal/oransal olarak paylaşmakla yetinmemiş, bu sayısal verileri kendi genel teori ve tezine dair parçalarla uyumlu olacak şekilde yorumlamıştır. Melchert, nicel veriler elde edeceği örneklemin tümünü inceleyemediği durumlarda ise "random" (rastlantısal) örnekler üzerinden incelemeler yapmaktadır. Çok geniş koleksiyonların tümü içinde sorgulama yapma imkânının az olduğu durumlarda sıradan örneklemelerin alındığı bu çalışma türünde Melchert, genellikle seçtiği bir grup hadisi incelemek suretiyle bazı sonuçlara varmaya çalışır. Mesela, Nesâî'nin hayatından bahsettiği çalışmasında rastgele seçilmiş 171 hadis üzerinden yaptığı incelemeleri okuyucuyla paylaşır.³⁵ Melchert, yine bu çalışmasında Nesâî'nin iki ayrı eseri *el-Müctebâ* ile *es-Sünen* arasındaki ilişkiyi irdelerken, 150 örnek hadis üzerinden bu iki eserde kendilerinden nakilde bulunduğu hocaların nereli olduğuna dair bir oran tespiti yapmaktadır.³⁶

Melchert, kaynak tenkidi yaparken zaman zaman sadece metindeki farklılıkları dikkate alır. Bu tür yerlerde Melchert'in, senedlerden bağımsız biçimde metinlerin bizzat kendilerini yakından incelediği ve rivayetler arasındaki metin farklılıklarını ayrıntılı bir şekilde işlediği görülür. Bu kapsamda Melchert, metin içindeki düzenden ve düzensizliklerden, tekrarlardan ya da (metinde olması beklendiği hâlde yer almayan) eksikliklerden yola çıkarak metnin yazarının metne müdahalesi hakkında fikir yürütmektedir. Mesela Ebü'l-Abbâs el-Esâm'ın (ö. 346/957) *Müsnedü's-Şâfi'i* adlı eseri neşredilirken yapılan numaralandırma hakkında bir değerlendirme yapan Melchert, buradaki numaralandırma farklılıklarının, ya hadislerin yeniden düzenlendiğini

32 Christopher Melchert, "Al-Shâfi'i Against the Kufan School", *Islamic Law and Society* 29/1-2 (2021), 34-35.

33 Christopher Melchert, "Bukhari's Kitab Tafsir al-Qur'an", *Journal of the International Qur'anic Studies Association* 1 (2016), 149-172.

34 Christopher Melchert, "The Destruction of Books by Traditionists", *Al-Qanṭara* 35/1 (2014), 218-219.

35 Melchert, "The Life and Works of Al-Nasā'î", 2014, 393.

36 Melchert, "The Life and Works of Al-Nasā'î", 2014, 390.

düşündürdüğü şekilde ya da Esam'ın notlarının bu metne karıştığı veya iki hadis hakkında başka bir yerdeki yorumlarının bu metne yanlışlıkla yerleştirildiği şeklinde yorumlamaktadır.³⁷ Yine metne odaklandığı örneklerden birisi olarak Melchert, Nesâî'nin el-*Müctebâ*'sı ile *Sünen*'i arasında nasıl bir ilişki olduğunu “*Müctebâ*'yı kim bir araya getirmiştir?,” “*es-Sünenü'l-kübrâ* ile *el-Müctebâ* arasındaki ilişki nedir?” “Kitap(lar) ne kadar sürede yazılmıştır?” gibi metni ilgilendiren sorular üzerinden çözmeye çalışmaktadır.³⁸

Melchert'in modern dönemde hadis literatürü üzerinde yapılmış bazı çalışmalarda kullanılan yöntemleri farklı metinler üzerinde uyguladığı görülebilir. Mesela Scott Lucas'ın çalışmasında³⁹ kullandığı yöntemi onun üzerinde çalıştığı eserlerden farklı bir eser üzerinde uygulamaktadır. Burada Melchert, “Hadis münekkitlerinin rivayetlerin sahih olup olmadığını bir açıdan sezgileri⁴⁰ ile de bilmeleri yöntemin zayıflığı mıdır?” tartışmasına girerek; Lucas'ın İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *et-Tabakât*'ı, Yahyâ b. Maîn'in (ö. 233/848) *et-Tarih*'i ve Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Kitâbü'l-İlel*'indeki değerlendirmeleri karşılaştırdığı çalışmasına atıfta bulunur. Melchert, Lucas'ın İbn Sa'd'ın eseri üzerinde yaptığına benzer bir analizi, Nesâî'nin eserleri üzerinde gerçekleştirmektedir.⁴¹

Melchert'in kullandığı yöntemlerden bahsederken sık olmasa da onun metnin bazı yerlerinde tahminlerde bulunurken spekülasyon yaptığı ya da tercihte bulunurken gerekçe göstermediği de ifade edilmelidir. Mesela Nesâî'nin hadislerini en fazla nerede topladığına dair incelemelerinde tahminlerde bulunmuştur. Ona göre bu tahminlere güvenmek, Nesâî'nin hadisleri nerede topladığına kesin bir güven değil, yaklaşık fakat güvenilir bir tahminde bulunması anlamına gelir.⁴² Ayrıca Melchert, çalışmalarında (zaman zaman sebebini de açıklamadan) tarihî olayların sebepleri arasında tercihte bulunmaktadır. Mesela İbnü'l-Mevvâz'ın (ö. 269/883) mihneden kaçarak Suriye'ye gittiğini belirten rivayete mesafeli yaklaşmıştır. Bunun yerine onun gidişini Muvaffak'ın h. 269'daki tahttan indirilişini onaylamamasına bağlamakta, fakat bu tercihine dair herhangi bir sebep söylememektedir.⁴³

Melchert, kullandığı argüman veya tekniklerle ilgili zayıflıkların da farkındadır. Mesela İbrahim en-Nehaî'ye (ö. 96/714) dair makalesinde, “farklılık” ilkesinden yola çıkılarak yapılacak tercihlerde bir kesinlik olmadığını vurgulayarak aslında yöntemlerin eleştirilen yönlerinden haberdar olduğunu göstermektedir.⁴⁴

37 Melchert, “The Musnad of al-Shāfi'ī”, 256.

38 Melchert, “The Life and Works of Al-Nasā'ī”, 2014.

39 Scott Lucas, “Constructive Critics, Hadith Literature, and the Articulation of Sunnī Islam: The Legacy of the Generation of Ibn Sa'd, Ibn Ma'in, and Ibn Hanbal”, *Constructive Critics, Hadith Literature, and the Articulation of Sunnī Islam* (Leiden: Brill, 2004).

40 Sezgi, burada muhaddisler için söz konusu olduğunda bir rivayetin sıhhatini belirlerken (konu hakkındaki bilgi ve tecrübesinin de etkisi ile) rivayetin durumunun içine doğması anlamındadır. Konuya dair ayrıntılı bilgi için bk. Muhittin Düzenli, “Tecrübi Bilgiden Sezgisel Bilgiye Rivâyetlerin Sıhhatini Belirlemede Sezgisel (İlham) Gücün İmkânı”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/4 (2017), 46-63.

41 Melchert, “The Life and Works of Al-Nasā'ī”, 2014, 399.

42 Melchert, “The Life and Works of Al-Nasā'ī”, 2014, 392.

43 Christopher Melchert, “The Inquisition outside Baghdad”, *Journal of the American Oriental Society* 141/1 (2021), 208.

44 Melchert, “İbrāhīm Al-Naḥā'ī (Kufan, d. 96/714)”, 76.

Melchert'in akademik yayınlarında sık kullandığı yöntemlerin yanı sıra onun çalışmalarındaki titiz ve araştırmacı yönü üzerinde durmak gerekir. Melchert'in, İslâm tarihinin önemli isimleri hakkındaki bilgilerde hassas olduğu kadar, vefat tarihlerine yönelik tartışmalar⁴⁵ ve isimlerdeki ihtilaflara dair problemli noktalara girmekten çekinmediği görülür.

Melchert bir hipotezin ispatı için tek bir kaynak kullanmak ya da tek bir durum karşılaştırması yapmak mümkün olsa dahi bunu birden fazla kaynakla veya örnekle yaparak güvenilirliği artırmayı tercih etmektedir. Mesela, “The Early Hanafiyya and Kufa” başlıklı makalede, Hanefiliğin Küfe'deki doğuşu/yayılışı ile ilgili yaptığı araştırmada Ebû Hanife'den aktarılan rivayetler ve Hanefiliği ile bilinen râviler de inceleme konusu edilmiştir. Bu incelemede Hârezmi'nin (ö. 655/1257) *Câmi'u Mesânidi'l-İmâmi'l-A'zam*'ı hakkında ağırlıklı analizler yapılmışken Melchert, bununla yetinmeyerek rivayetleri Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin (ö. 430/1038) *Hilyetü'l-evliyâ*'sından hareketle de analiz eder. Son olarak karşılaştığı sonuçları el-Muvaffak b. Ahmed Ebû'l-Müeyyed el-Havarizmi'nin (ö. 568/1172-3) *Menâkıb-ı İmam Ebû Hanife*'si ile karşılaştırır.⁴⁶ Yine İmam Şâfiî'nin *Müsned*'indeki sayılara dair tespitlerde de benzer bir titizlik gösterir. Eyyüp Ebû Haşrîf'in sayımına göre *Müsned*'deki rivayetlerin 1324'ü tekrarsız, 470'i mükerrerdir. Bu da mükerrer rivayetlerin %23'e tekabül ettiğini gösterir. Melchert, bu oranları ifade etmekle yetinmez. Bu iddiayı analiz için *el-Ümm*'den 200 tane rivayeti örnek olarak alıp, %29'unun tekrarlı olduğunu tespit eder ve diğer tespit edilen oranla yakın bir sonuç olduğunu ifade ederek daha önceki tespitini teyit eder.⁴⁷

Melchert aynı titizliği çağdaşlarının çalışmaları üzerinde de göstermektedir. Bazı çalışmalarda verilen isim listelerini ikinci kez gözden geçirerek buralarda bazı yanlışlıklar tespit etmektedir. Mesela Tsafir'in Ebû Hanife'nin öğrencilerine dair verdiği listeyi, biyografik eserlerle birlikte farklı Hanefî eserlerinde de taramaktadır.⁴⁸

3. Melchert'in Kaynakları

Melchert, kaynak kullanımı konusunda titiz bir araştırmacıdır. İngilizce ve Arapça eserlerin ağırlıklı olarak kullanıldığı çalışmalarında o, Fransızca ve Almanca kaynaklara da yer verir. Çalışmalarında (biri hariç)⁴⁹ Türkçe kaynak ise kullanılmamıştır. Melchert İngilizce (ve bazı durumlarda Fransızca ve Almanca) literatüre de hâkim olduğu için onun yazdığı metinler, görülmesi gereken tüm kaynaklara erişildiği konusunda okuyucuda bir tatmin oluşturmaktadır. Bununla birlikte Melchert'in çalışmaları, genellikle hipotezler üzerinden ilerlediği için çok yoğun kaynak kullanımından ziyade az sayıda kaynağın derinlemesine analizini içermektedir. Melchert'in çalışmalarında hem klasik Arapça kaynaklara hakimiyeti görülmekte hem de

45 Mesela İbrahim en-Nehaî'nin doğum ve vefat tarihine dair tartışmaları sunuşu için bk. Melchert, “İbrâhîm Al-Naḥa'î (Kufan, d. 96/714)”, 62.

46 Melchert, “The Early Hanafiyya and Kufa”, 39.

47 Melchert, “The Musnad of al-Shâfi'î”, 252.

48 Christopher Melchert, “The Early Hanafiyya and Kufa”, *Journal of Abbasid Studies* 1/1 (2014), 35.

49 Melchert, “Bukhari's Kitab Tafsir al-Qur'an”, 151. Melchert, Sezgin'in *Buhârî'nin Kaynakları* adlı çalışmasına atıfta bulunmaktadır. Sezgin'in bu eseri yalnızca Türkçe yayımlanmış olup başka bir dile çevrilmemiştir.

çağdaş Arapça çalışmalardan haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmalarında -akranlarından farklı biçimde- çağdaş Arapça kaynakları kullanması, onun İslâm dünyasında yapılan yayınları takip etmeye devam ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Melchert'in (bu metin kapsamında incelenen çalışmalarında) klasik kaynaklar dışında en sık atıf yaptığı kişi, aynı zamanda en çok etkilendiğini belirttiği Joseph Schacht'tır. Schacht'a olan bu ilgisi, onun bölgesel okullar tezine dair genel yapıyı kabul ediyor oluşuyla ve çalışmalarının birçoğunun bu konunun etrafında şekillenışı ile ilişkilidir. Melchert, araştırmalarında zaman zaman kendi geçmiş çalışmalarına da atıfta bulunmaktadır. Bu durum ise onun yazdığı makalelerin çoğunlukla birbirini tamamlayıcı niteliğinden kaynaklanmaktadır. Bu kaynaklar haricinde Melchert, modern İngilizce kaynaklar içerisinde (sıklık sırasıyla) Norman Calder, Vann Ess, Scott Lucas, G. H. A. Juynboll, Wael Hallaq, Patricia Crone ve Eric Dickinson'a ait kaynaklara atıfta bulunmaktadır.

Melchert, çalışmalarında -konu özellikle Şîa ile ilişkili olmasa da- Şîi kaynaklardan da istifade etmiştir.⁵⁰ Bu durum, söz gelimi Türk akademisinde, özellikle Şîa'ya dair bir konu üzerinde çalışılmıyorsa, genelde Sünnî kaynakların tercih edildiği göz önünde bulundurulduğunda dikkat çekmektedir. Melchert, Ya'kûbî (ö. 292/905'ten sonra) gibi Şîi kaynakları kullanırken, diğer kaynaklarda yaptığı gibi, birden fazla kaynaktan teyit esasını önemsemektedir. Mesela Ebû Müşir isimli kişinin mihne kapsamında sorgulanıp sorgulanmadığı ve sorgu yılının ne zaman olduğuna dair tartışmada, İbn Asâkir'in sorgunun Şam'da olduğunu söyleyen iki rivayetini ve Ya'kûbî'den gelen Me'mûn'un 217 yılı başında Mısır'dan Suriye'ye gittiğine dair haberi zikreder. Melchert, Ya'kûbî'nin 218 yılında Şam'a yapılan bir ziyaretten daha bahsedildiğini fakat bu ziyaretin başka kaynaklarda geçmediğini hatırlatarak rivayetin tarihini 217 olarak kaydeder. Bu durum, onun başka bir kaynak tarafından teyit edilen bilgiyi, doğrulanmamış bilginin önüne aldığını da göstermektedir.⁵¹

Melchert'in hadis kaynaklarında yer alan hadislerle atıfta bulunurken kullandığı ve Batı'daki hadis çalışmalarında kullanılmasını önerdiği yöntem üzerinde de durmak gerekir. Nesai'nin *el-Müctebâ*'sının çok farklı baskıları olması nedeniyle bu eserde yer alan hadislerle atıf yaparken cilt ve sayfa numarasına göre kaynak vermenin kafa karıştırıcı olacağını hatırlatan Melchert, elektronik taramanın yaygınlaşmasını da dikkate alarak hadislerle bir numaralandırma sistemiyle atıf yapmak yerine hadis metinlerinin Arapça başlangıçlarını zikretmeyi önermektedir.⁵²

4. Melchert'in Hadis Çalışmalarında Oryantalist Geleneğin Etkisi

Melchert'in çalışmalarında hocalarından ne ölçüde etkilendiği ve kendisinden önce

50 Christopher Melchert, "The Controversy over Reciting the Qur'ân with Tones (al-qirā'ah bi'l-alhân)", *Journal of the International Qur'anic Studies Association* 4 (2019), 91.

51 Melchert, metnin başka bir yerinde 218 yılında gerçekleşmiş bir olayda sorgulamayı Halife'nin değil valinin yaptığını ifade edilmesini, Ya'kûbî'nin 218 yılında yapıldığını söylediği Şam gezisinin gerçekte var olma ihtimalini düşürdüğü şeklinde yorumlanmıştır. Yani Melchert, olayların teyidinde aynı zamanda satır arası bilgileri de kullanır. Melchert, "The Inquisition outside Baghdad", 203-205.

52 Melchert, "The Life and Works of Al-Nasā'î", 2014, 383.

oryantalizm geleneğinin öncü isimlerine olan yaklaşımı önemlidir. Melchert'in çalışmalarında, onun en çok etkilendiği isimler arasında ilk sırada, -muhtemelen fikhî ekollerin bölgeselden şahsi hâle dönüşümü tezi nedeniyle- Batı'da İslâm hukukunun tarihini yazan ilk kişi olarak gördüğü Schacht'ın yer aldığı görülmektedir. Bu, yukarıda belirtildiği üzere Schacht'ın onun en sık atfı yaptığı isim oluşunda da belirgindir. Bu durum üzerinde hiç şüphesiz fıkha olan ortak ilgileri ve çalışma konularının benzerlikleri de etkilidir. Bunlar haricinde özellikle “mezhep” kavramının tanımlanması noktasında⁵³ danışman hocası Makdisi de hem yöntem hem içerik noktasında onu etkileyen isimdir.⁵⁴ Çalışmalarında genel olarak “çatışma”nın rolü üzerinde durmayı önemseyen Melchert'in, bu yönü üzerinde kendisinin de vurguladığı üzere⁵⁵ Marksist tarihçiliğin etkisinden bahsedilebilir. Melchert, yazılarında sık sık Schacht ve Juynboll gibi hadis alanında önemli oryantalistlerin⁵⁶ görüşlerine atıfta bulunmuş ve onların bazı görüşlerini kabul ettiğini beyan etmiş,⁵⁷ onların teorileri kapsamında tanımladıkları terimleri kullanmış⁵⁸ ve zaman zaman onların yöntemlerini geleneksel hadis tenkit yöntemleri ile karşılaştırarak tercih edilesi bulmuştur.⁵⁹ Bununla birlikte Melchert, hem oryantalizm çalışmalarının klasik isimlerinden olan Juynboll ve Schacht gibi isimlere hem de bu isimlere eleştirel yaklaşan Ahmed El Shamsy, Behnam Sadeghi ve Wael Hallaq gibi akademisyenlere eleştiriler yöneltmiştir.

Melchert'in otantiklik tartışmaları hakkındaki düşüncelerini anlamak, onun oryantalist gelenek içindeki duruşunu anlamaya yardımcı olabilir. Melchert, çalışmalarından birinin sonuç kısmında yer alan dipnotta, Harald Motzki'nin otantiklik konusunda “iyimserlik ve

53 Çavuşoğlu, “Christopher Melchert ve Mezhep”, 279.

54 Melchert, *Sünnî Düşüncenin Teşekkülü*, 60.

55 Fatma Betül Altıntaş (ed.), *Oryantalizmin Ötesinde: Batı'da Hadis ve İslâm Araştırmaları Üzerine Söyleşiler* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2025), 72.

56 Melchert, İslâm araştırmalarıyla uğraşan akademisyenleri genel olarak “Oryantalist” şeklinde nitelendirmemektedir. Zira Melchert, çalışmalarında yalnızca bir defa “orientalist” ifadesini kullanmıştır. Burada Kur'an'da geçen bir ifadenin oryantalistler tarafından yorumlanışının İslâm geleneğinden farklı oluşu üzerinde durulmakta ve Watt'a atıfta bulunmaktadır. Christopher Melchert, “The Early Controversy Over Whether the Prophet Saw God”, *Arabica* 62/4 (2015), 460.

57 Melchert, “Kitāb al-Ḥujjah ‘Alā Ahl al-Madīnah and the Transition from Regional Schools to Personal”; Melchert, “Ibrāhīm Al-Naḥā‘ī (Kufan, d. 96/714)”, 77-78; Melchert, “The Life and Works of Al-Nasā‘ī”, 2014.

58 Mesela Melchert, metninde Juynboll'un tabiri olarak meşhur olan “matn cluster” ifadesini kullanmakta ve bu terimin Juynboll'a göre tanımını da paylaşmaktadır. Melchert, “The Controversy over Reciting the Qur'an with Tones (al-qirā'ah bi'l-alḥān)”, 96. Yine yaptığı bir sened incelemesinde Juynboll tarafından kullanılan bir terim olduğunu hatırlatarak “diving” ifadesini kullandıktan sonra bunun tanımlanmaktadır. Melchert, Schacht'ın da söz konusu durumu “sperad of isnads” ifadesiyle açıkladığını söylemektedir. Melchert, “The Life and Works of Al-Nasā‘ī”, 2014, 397, 406.

Melchert, bazen de bir teorisi ile meşhur oryantalistin ismini teoriden bahsederken zikretme gereği duymaz. Mesela Melchert, Peygamber'in Allah'ı görmesine dair zıt nakilleri “back projection” olarak nitelendirmektedir. Melchert, burada geriye yansıtma teorisi denildiğinde akla gelen Schacht'a atıfta bulunmamıştır. Melchert, “The Early Controversy Over Whether the Prophet Saw God”.

59 Melchert, Nesai ile ilgili çalışmasında geleneksel bir fakih ve ılımlı bir Şii olarak nitelediği Nesā'i'nin (ve onun gibi erken dönem hadis tenkitçilerinin) çalışma yöntemini Juynboll'unki ile karşılaştırır. Melchert, bunların arasındaki farkın Juynboll'un hem ortodoksi hem de unortodoksiyi destekleyen yanlış aktarımların tespiti için gönüllü olduğunu ifade etmektedir. Tersinden okunursa, Melchert'e göre Nesā'i sadece işine gelmeyen hadislerin uydurma olduğunu tespit etmekteydi. Melchert, “The Life and Works of Al-Nasā‘ī”, 2014.

şüphencilik arasında basit bir ikilik olmadığına ve bu konuda daha çok bir görüş yelpazesinden bahsedilebileceğine” dair görüşünü zikreder. Melchert’e göre otantiklik için kullanılan deliller, basit argümanlar kurup yıkmaya ve yanlışlanamayacak iddialara dayanmaya daha meyillidir. Burada yazar, otantiklik tartışmaları bağlamında genel olarak yanlış akıl yürütmelere ve doğrulanamaz iddialara dayanıldığını ve bu iddiaların noktasal olmaktan ziyade çok genel ve yüzeysel olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum ise Melchert’e göre otantiklik konusunda net bir şey söyleyebilmemizi imkânsız hâle getirmektedir.⁶⁰ Melchert, başka bir yerde, Müslüman araştırmacıların Schacht’a yönelik eleştirilerini ve buralarda kullanılan argümanların zayıflığını Büyük Britanya ve Amerika’daki dindar Yahudilerin İncil tenkidi çalışmalarına yönelik eleştirilerine benzetmektedir (Higher criticism of bible).⁶¹

Melchert, “The Destruction of Books by Traditionists” başlıklı makalesinde de otantiklik sorununa parmak basmakta ve burada Motzki, Speight, Crone ve Abbott’un fikirlerine yer vermektedir. Yine aynı çalışmanın bir dipnotunda, Abbott için “hadislerin otantikliğine ilişkin kanıtlarının sonuçlarından şüphe duysam da” diyerek onun yaklaşımını iyimser bulmakta, miladi 9. yüzyılda şifahi ve yazılı aktarımın nasıl bağlantılı olduğunu görmeye dair açıklamasının değer hak ettiğini söylemektedir. Melchert, atıf ve biyografik nakillerin güvenilirliği konusunda Schoeler’den daha şüpheci olma eğiliminde olduğunu da söylemektedir.⁶² Melchert, Halit Özkan’ın Juynboll’ün otantiklik hakkındaki itirazlarına cevaplar içeren makalesini⁶³ değerlendirirken, kendisinin Juynboll gibi şüpheci tarafta olduğunu vurgulamakla birlikte otantiklik tartışmasının çıkmaza girdiğini düşündüğünü söylemektedir.⁶⁴ Tüm bu ifadelerine bakıldığı zaman Melchert’in otantiklik problemi bağlamında, bu sorunu “çözülemez” olarak kabul ettiğini ve genel olarak şüpheci bir yaklaşıma sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Melchert’in oryantalist gelenekle olan ilişkisini ortaya koyan önemli göstergelerden birisi, tarihlendirmeye ilişkin tartışmalardır. Melchert’in olaylara, kitaplara ve zaman zaman da metinlere tarihlendirmeler yaptığı görülür. Melchert’in tarihlendirmede farklılık (dissimilarity) ilkesi, birbirine zıt nakillerin metne yönelik bir müdahaleye işaret edişi ve geriye yansıtm teorisi, anakronizm ve sessizlik delili, eksik isnadın ya da kısa metnin ve yabancı kaynakların daha güvenilir kabul edilişi gibi oryantalist paradigma içerisinde kullanılan ilke, delil ve teknikleri zaman zaman kullandığı görülür.⁶⁵

60 Melchert, “İbrāhīm Al-Naḥā’ī (Kufan, d. 96/714)”, 81.

61 Christopher Melchert, “On Schacht’s ‘Origins of Muhammadan Jurisprudence.’ By M. Mustafa al-Azami. Riyadh: King Saud U.1985. Reprinted by Oxford: Oxford Centre for Islamic Studies and Cambridge: Islamic Texts Society 1996. - Studies in Early Muslim Jurisprudence. By Norman Calder. New York and Oxford: Clarendon Press 1993. Pp. Xiii, 257.”, *Journal of Law and Religion* 15 (2001), 363. Bu ifadeler kanaatimizce Melchert’in eleştiri tarzıyla alakalıdır. Çünkü o, genellemelere dayalı eleştirilerden ziyade, noktasal ve derinlikli eleştirileri kabul etmekte ve kendisi de -genel olarak takip etse de- oryantalistlerin teorilerini bu tarz eleştiriler getirmektedir. Oysa Müslüman araştırmacıların konuya dair (özellikle ilk) eleştirileri refleksif olmakla maluldür. Fatma Betül Altuntaş, *Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Tenkidi ve İslâmî Rivayetlere Uygulanması Sorunu* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 348.

62 Melchert, “The Destruction of Books by Traditionists”, 217-218.

63 Halit Özkan, “The Common Link and Its Relation to the Madar”, *Islamic Law and Society* 11 (2004), 42-77.

64 Melchert, “The Life and Works of Al-Nasā’ī”, 2014, 406.

65 Oryantalist paradigmanın kurucu ilkeleri ve klasik İslâmî paradigmadan farklılaşan yönlerine dair ayrıntılar için

Farklılık (dissimilarity) ilkesi Melchert'in tarihlendirmelerinde zaman zaman kullandığı bir ilkedir. Tarihsel eleştiride önemli bir yöntem olan farklılık ilkesine göre, bir rivayet veya olay, bir tarihsel olay ya da entelektüel akımın yerleşik söylemine ters düşüyor ve rahatsız edici bir nitelik taşıyorsa, bu rivayet veya olay, baskın anlatının etkisinden sıyrılmış kabul edilebileceği için daha güvenilirdir. Örneğin, Hz. İsa'yı yaşadığı dönemdeki Yahudi veya Hristiyan kültüründen farklı gösteren öğretiler veya olaylar, mevcut anlatıya ters düştüğü için bu ilkeye göre daha otantiktir.⁶⁶ Farklılık ilkesi, esasen şüphecililiğin yansımalarını içerir.⁶⁷

Melchert, Nehaî'den aktarılan ve birbiriyle çelişen teşehhüd duasına dair iki rivayetin tarihlendirmesinde bu ilkeyi işletmektedir. Buna göre, Ebû Yûsuf (ö. 182/798) *el-Âsâr*'ında İbrahim en-Nehaî'den "Et-tahiyyatu lillahi vesselavatu ve't-tayyibat" şeklinde bir aktarımda bulunur. Fakat İbn Ebî Şeybe'den ise hem sıralamanın değişik olduğu hem de salavât kelimesinin salât şeklinde geçtiği bir başka versiyon aktarılır. Ayrıca A'meş'den Nehaî'nin salavât kelimesini vâv ile okunmasına karşı çıktığına dair bir rivayet aktarılır. Bu durumu Melchert, alışılmış olmayan vâv'sız okumaya dair rivayetin, farklılık ilkesi gereği tarihsel hafızayı yansıtmak açısından daha ön planda olacağı şeklinde değerlendirmektedir. Bununla birlikte Melchert, bu tercihlerde bir kesinlik olmadığını vurgulayarak aslında yöntemlerin eleştirilen yönlerinden haberdar olduğunu göstermektedir.⁶⁸ Başka bir örnekte Melchert, mihne kapsamındaki soruları, sorgulayanların beklentilerine uygun şekilde cevaplayıp serbest bırakılan dört kişi hakkında "Dördünün de boyun eğdiği söylendiğine göre, bunun doğru bir anlatım olması muhtemeldir." demektedir.⁶⁹ Melchert, bu kişiler hakkında mihneye direndiklerinin söylenmesinin alışılmış bir tutum olmasına rağmen, aksine onların teslim olduklarının belirtilmesini, anlatımın gerçekliğini destekleyen bir unsur olarak değerlendirmiştir.

Melchert'in kullandığı önemli bir teori de "geriye yansıtma"dır (back projection). Geriye yansıtma teorisi, "isnadların geriye doğru büyümesi", kusurlu isnadların iyileştirilmesi ve Hz. Peygamber'e dayandırılması anlamında çoğunlukla Schacht tarafından kullanılmıştır. Melchert'in metinlerinde ise (isnadların geriye doğru büyümesine bazı vurgular varsa da) geriye yansıtmadan kastı daha çok birbirine zıt görüşler ve fikir çatışmalarının olduğu yerlerde, kendi görüşlerini desteklemek isteyenlerin ortaya çıkardıkları rivayetler hakkındadır. Melchert özellikle çelişkili veri, fikir çatışması ve farklı görüşler içeren zıt rivayetlerin⁷⁰ geri yansıtma ile çözüldüğünü söylemektedir.⁷¹ Geriye yansıtmalarda görülen bir başka durum, kaynaklara

bk. Fatma Kızıl, *Müşterek Ravi Teorisi ve Tenkidi* (İstanbul: İSAM, 2013), 35-63.

66 Altıntaş, *Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Tenkidi ve İslâmî Rivayetlere Uygulanması Sorunu*, 88.

67 Zira, hadis usulünde, bir rivayetin amel gibi fonksiyonlarla desteklenmesi, onun sıhhatini azaltan değil artıran bir yön olarak kabul edilir. Ayrıca metin yönünden garip olan rivayetlere de ihtiyatlı yaklaşılr. Buradaki kabulde ise, yerleşik söylemin tersine olan ya da rahatsız edici olan ifadelerin daha doğru olma ihtimali üzerinde durulur.

68 Melchert, "İbrâhîm Al-Naḥa'î (Kufan, d. 96/714)", 76.

69 Melchert, "The Inquisition outside Baghdad", 205.

70 Melchert, birbirine zıt rivayetleri "counter-report", "counter-hadith" veya "Contradictory accounts" gibi çeşitli şekillerde isimlendirir. Melchert, "The Early Controversy Over Whether the Prophet Saw God", 465.

71 Mesela Hz. Peygamber'in rabbini rüyasında gördüğünü söyleyen rivayetler ile gözüyle gördüğünü söyleyen rivayetler ve İmam Şâfiî'nin *İhtilâf*'ında Hz. Ali ve İbn Mes'ûd'dan gelip Kûfeliilerin reddettiği kuralları savunan

müdahalelerin olumsuz, tahrif edici ve bozucu yaklaşımı içerdiğinin vurgulanmasıdır. Örnek olarak Kur'ân okumadaki nağme (teganni) konusu üzerinde durduğu çalışmasında Melchert, “okuma” eylemi için metinlerde kullanılan tertîl, tercî ve med gibi fiilleri ve bu fiilleri içeren rivayetleri verdikten sonra, bu rivayetleri kimlerin kendi görüşlerini desteklemek üzere ön plana çıkarmış ve yaymış olabileceği üzerinde durmaktadır. Bu tespitler esnasında, konuyla ilgili çatışmaların kullanımlara yansdığına dair iddiası görülür. Mesela ona göre Katâde'nin haberi med savunucuları tarafından yayılmış ve meddin tercî şeklindeki okuyuşu dışladığını söyleyecek şekilde detaylandırılmıştır. Bu metin ise Melchert'e göre eksik bir isnadla aktarılmıştır, bu durum ise eksik isnadın daha erken olduğunu göstermektedir. Konuyla ilgili bir diğer rivayet (Muaviye b. Kurre'nin rivayeti) ise Melchert'e göre tercî taraftarı kişiler tarafından yayılmış ve medde izin verdiğini söyleyecek şekilde ayrıntılı hâle getirilmiştir. Melchert burada aslında tarafların kendi fikirleri için birbirlerine karşıt bu rivayetleri uydurdıklarını söylemekte ve aynı zamanda tam rivayetlerin daha geç dönemli; eksik isnadlı rivayetin ise daha erken döneme ait olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Melchert, rivayetlerin râvi ekleme/çıkarma ve değiştirme gibi keyfi ve taraflı müdahalelerine açık olduğunu vurgulamaktadır.⁷²

Melchert, özellikle Hanbelifik ile ilgili birbirine zıt birçok haber olduğunu söylemektedir. Mezhep içerisindeki fikir anlaşmazlığını yansıtan bu çelişkili nakiller Melchert'e göre geri yansıtma içermektedir. Melchert'e göre bunun nedeni, bir fakihin belirli bir konudaki görüşün Ahmed b. Hanbel'e ait olduğunu doğrudan hatırlamasa da, bu görüşün onun düşünce tarzına uygun olduğunu varsayarak onu Ahmed b. Hanbel'e atfetmesidir. Yani burada “Ahmed b. Hanbel şunu demiştir” demek, “Ahmed b. Hanbel'e sorulsa şunu derdi” anlamındadır.⁷³ Bu durum ise geri yansıtma sebepleri olmaktadır.

Ayrıca Melchert geriye yansıtma teorisini sadece rivayetler için değil; olaylar, tartışmalar ve tarihî veriler için kullanmıştır. Mesela bu kapsamda İbrahim en-Nehaî ve Şa'bî'nin (ö. 104/722) sıklıkla karşılaştırılan iki isim olduğu söylendikten sonra bu iki ismin birbirine zıt görüşleri olduğu ve birinin ehl-i hadîs diğerinin ehl-i re'y olarak kabul edilmesinin, bir “geriye yansıtma” olduğu iddia edilmektedir. Bu iddia, Süfyan es-Sevrî'nin iki isimden birden alıntı yapması ve alıntılar arasında zıtlıktan çok uyum olmasıyla desteklenmektedir. Bu geriye yansıtmanın en önemli işareti olarak ise çelişkili rivayetlerin mevcudiyeti görülmektedir.⁷⁴ Başka bir örnekte Melchert, Tsafrîr'in Kûfe'de Hanefiliğin zaten var olan bir gelenek olduğunu ispat sadedinde, Ebû Hanîfe'nin öğrencileri arasında Kûfeli olanların verildiği bir listeye karşılık Melchert, İbnü's-Selcî'nin (ö. 266/880) Abdullah b. Dâvûd'dan naklen aktardığı Ebû Hanîfe'nin öğrencilerinin listesini incelemektedir. Özetle, Melchert İbnü's-Selcî'nin bu listesine birçok ismin, Ebû Hanîfe'nin şöhretine parlaklık katması için alındığını düşünmektedir.⁷⁵

rivayetlere karşı İmam Şâfiî'nin savunduğu kuralları destekleyen rivayetler örnek verilebilir. Melchert, “The Early Controversy Over Whether the Prophet Saw God”, 470. Melchert, “Al-Shâfi'î Against the Kufan School”, 34. Diğer bir örnek için bk. Melchert, “Bukhari's Kitâb Tafsîr al-Qur'an”, 163.

72 Melchert, “The Controversy over Reciting the Qur'ân with Tones (al-qir'âh bi'l-alhân)”, 91.

73 Melchert, “The Early Controversy Over Whether the Prophet Saw God”, 475-476.

74 Melchert, “İbrâhîm Al-Naḥa'î (Kufan, d. 96/714)”, 75.

75 Christopher Melchert, “The Early Ḥanafîyya and Kufâ”, *Journal of Abbasid Studies* 1/1 (2014), 35.

Sessizlik delili⁷⁶ de zaman zaman Melchert tarafından kullanılmaktadır. Mesela Melchert'in, Ahmed b. Hanbel'in –bahsetmesi beklenirken- bir kişinin mihne ile ilgili karşı duruşundan bahsetmemesini, o kişinin direnişçi olmadığına işaret edebilecek bir delil olarak kullanmaktadır. Bu husus onun sükût delilini kullanımına bir örnektir.⁷⁷ Melchert, bazen de sessizlik delilini tarihlendirmelerde kullanmaktadır. Mesela Büveytî ve Müzenî'nin eserlerinde İmam Şâfiî'nin *İhtilâf* ıyla karşılaştırılabilir ifadeler bulamadığı için bu eserlerin *İhtilâf* tan önce yazıldığına karar kılmıştır.⁷⁸ Melchert benzer bir uygulamayı Ebû Hanîfe'nin takipçilerini tespit etmek için Serahsî'nin *el-Mebsûr*'u üzerinde yapmaktadır. Bunun için eserde en az iki kere ismi geçenlerin yer aldığı ve toplam atıf sayısını da verdiği uzun bir liste paylaşmaktadır.⁷⁹ Bu ismi sık geçenlerin listesinde, Hanefî olmakla anılmayan isimler olduğu gibi Bağdat'tan, Basra'dan ve Horasan'dan isimler de bulunmaktadır. Fakat bu listede Kûfe'den yeterince isim yoktur. Bu durum, Hanefilik açısından *Mebsûr*'un önemli bir eser olması ve içerisinde çok az Kûfeli isim barındırması sebebiyle Melchert tarafından Ebû Hanîfe'nin Bağdat'a gidişinden sonra Kûfe'de devam eden bir Hanefî ekolüne dair literatürde iz olmadığı şeklinde yorumlanmaktadır.⁸⁰

Melchert, olayların tarihlendirilmesinde (bazen aktarılan olaylar arasındaki çelişkinin giderilmesinde) olaya şahit olan kişilerin vefat tarihlerini ölçü olarak kullanmaktadır. Bu durum, kişilerin vefat tarihi bilgisine ve bu bilginin yer aldığı eserlere olan genel kabulünün göstergesi kabul edilebilir. Mesela Melchert, hadis toplamak için çıkılan yolculukların zamanlarını tespit için Nesâî'nin şeyhlerinin vefat tarihlerinden yola çıkarak, o şehirlere gelişleri için en erken tarihi tespit etmeye çalışmaktadır.⁸¹ Bununla birlikte kişinin vefat tarihine dair kaynaklarda çelişkili bir bilgi varsa, bu bilgi de aktarılır.⁸² Melchert tarihlendirmeler yaparken anakronizmi de bir yöntem olarak kullanmaktadır. Mesela İbrahim en-Nehaî'nin hayatından bahsederken, ondan imanın derecelerine dair yapılan aktarımları, bu dönemde o tartışmalar olmadığı için şüpheli atıflar olarak görmektedir.⁸³

Melchert, doğru olan metinlerin tespitinde uyumsuzluk, kısa metnin daha otantik kabul edilişi, birden fazla kaynak tarafından aktarılanın güvenilirliği artırması ve yabancı kaynaklara güvenme gibi noktaları önemsemektedir. Melchert, metinlerdeki başlıkları ve içerikleri incelemek suretiyle zaman zaman başlıklar ile içerikler arasında uyumsuzluk (inconsistency) olduğunu düşündüğü noktalara değinmektedir. Bunu da kaynak tenkidi çalışmalarının ilkeleriyle yapmaktadır. *el-Müctebâ* ile Nesâî'nin *es-Sünen*'inin aynı eserler olup olmadığı tartışmasında *el-Müctebâ*'daki “Kitâbü't-Tahâre”nin *es-Sünen*'inkinden daha uzun olduğu, Nesâî'nin sanki

76 Ayrıntılı bilgi için bk. Altıntaş, *Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Tenkidi ve İslâmî Rivayetlere Uygulanması Sorunu*, 238.

77 Melchert, “The Inquisition outside Baghdad”, 206.

78 Melchert, “Al-Shâfiî Against the Kufan School”, 38.

79 Melchert, “The Early Ḥanafīyya and Kufa”, 33-34.

80 Christopher Melchert, “The Early Ḥanafīyya and Kufa”, *Journal of Abbasid Studies* 1/1 (2014), 35.

81 Melchert, “The Life and Works of Al-Nasā'ī”, 2014, 393.

82 Melchert, “The Inquisition outside Baghdad”, 203.

83 Melchert, “Ibrāhīm Al-Naḥa'ī (Kufan, d. 96/714)”, 67.

ilk başta daha uzun bir metin yazmak üzere yola çıktığı ve sonrasında vazgeçtiği üzerinde durmaktadır. Ayrıca bir girişin uzun olması sonraki başlıkların kısa olması Melchert'e göre bir uyumsuzluk arz etmektedir. Çünkü bu *el-Müctebâ*'nın tamamlanmamış olduğu hissini uyandırmaktadır. Ayrıca *el-Müctebâ*'nın “Kitâbü'l-Cihâd”ı içermesi, fakat *es-Sünen*'de “Kitâbü's-Siyer” içinde yer alan cizye konusu gibi bazı konulara girmemesi de Melchert'e göre uyumsuzluk başlığı altında nitelenebilir. Benzer şekilde eserde yol kesmeye dair bir başlık yer almasına rağmen aynı kategoride değerlendirilebilecek had cezalarına dair herhangi bir başlığın bulunmaması da bir uyumsuzluk işaretidir. Ayrıca Melchert, başlıkları da ayrı ayrı incelemektedir. Mesela “Kitâbü'z-Zina” başlığı, her iki kitapta aynı hadisle başlamakta, sonra *es-Sünen*'de var olan bir hadis *el-Müctebâ*'da atlanmaktadır. Daha sonra ise *es-Sünen*'de bulunmayan çeşitli rivayetlerle devam edilmektedir. Fakat bu rivayetler “Fitra” gibi daha önceki bölümlerde olması gereken hadislerdir, yani bu hadisler yanlış yere yerleştirilmiştir. Tüm bunlar neticesinde, Melchert, iki metnin hadis sayılarını, başlıklarını, bu başlıklar altında zikredilen hadislerin uzunluklarını ve uyumlarını titizlikle karşılaştırarak bu iki eserin birbirinden farklı olduğu ve Nesâî'nin iki eser üzerindeki çalışmalarının muhtemelen aynı zamanlarda gerçekleştiği fikrine ulaşmaktadır.⁸⁴

Melchert, metinlerin karşılaştırılması ve tercihi noktasında, kendi tabiri ile “metin tenkidinin eski kuralı” olan kısa metinlerin uzun metinlerden daha iyi olduğu ilkesinin, diğerlerinden daha zayıf olduğunu kabul etmekle birlikte buraya uygun olduğunu vurgular.⁸⁵ Bu minvalde, Hz. Peygamber'in Allah'ı görüp görmediğine dair rivayetlerde “Muhammed Rabbi'ni gördü” şeklindeki rivayetin, “kalbiyle” ya da “uykusunda” gördüğünün vurgulandığı rivayetlere göre, daha erken bir tarihe ait olduğunu vurgulamaktadır.⁸⁶

Melchert, zaman zaman “yabancı” veya “karşıt” kaynaklara önem vermekte ve onları güvenilir bulmaktadır. Mesela Hanefiliğin Kûfe merkezli olduğu iddiasının sorgulandığı makalesinde, Ebû Hanîfe'den aktarılan hadis metinlerini incelerken bu metinlerin hadisçiler tarafından aktarıldığını, yani Hanefî olduğu bilinen kimseler tarafından aktarılmadığını hatırlatır. Bu durum, Melchert'e göre güven oluşturan bir durumdur. Zira Hanefî olmayan hadisçilerin bu konuda Hanefîlerden daha dürüst olmayan bir tavırdaki olmaları Melchert'e göre imkânsızdır.⁸⁷

5. Geleneği Yeniden Düşünmek: Melchert'in Eleştirileri

Melchert çalışmalarında zaman zaman Schacht, Juynboll ve Calder gibi oryantalist geleneğin içindeki önemli isimlere zaman zaman ise Sadeghi ve Ahmed El Shamsy gibi İngilizce yazan/üreten akademik dünyadaki Müslüman isimlere eleştiriler yöneltmektedir. Burada vurgulanması gereken, eleştirilerinin amacıdır. Schacht'ın bölgesel hukuk ekolleri tezini bütün olarak

84 Melchert, “The Life and Works of Al-Nasā'ī”, 2014, 387.

85 Melchert, “The Early Controversy Over Whether the Prophet Saw God”, 466.

86 Melchert, “The Early Controversy Over Whether the Prophet Saw God”, 466.

87 Melchert, “The Early Hanafîyya and Kufa”, 37.

sorgulayan ilk çalışma olarak nitelendirilen⁸⁸ tezindeki düşüncelerinde Goldziher-Schacht çizgisinden çok da ayrılmamaya çalıştığını söylemek mümkündür.⁸⁹ Melchert'in genel olarak fikirlerini benimsediği oryantalistlere yönelik eleştirilerinin, Çavuşoğlu'nun ifadesiyle, klasik oryantalist geleneği yıkmak/bütünüyle değiştirme amacı taşımadığı anlaşılmaktadır. Çavuşoğlu, Melchert'in oryantalist geleneğe yönelik eleştirel çalışmalarının, güçlü ve özel araştırmalara dayanan, genellemelerden uzak çalışmalar olduğunu da hatırlatmaktadır.⁹⁰

Melchert'in incelenen makalelerinde çeşitli akademisyenlere yönelttiği eleştiriler, İmam Şâfiî (eserleri, muhalifleri, etkisi vb.) ve bölgesel hukuk ekolleri ile otantikliğe dair tartışmalar ve eserlerin müelliflere aidiyetlerine dair iddialar üzerinde yoğunlaşmış görünmektedir. Tüm bu başlıklarda Melchert'in eleştirdiği isimler Ahmed El Shamsy, Schacht, Juynboll, Hallaq, Calder, Sadeghi, Tfasir ve Özkan'dır.

Ahmad El Shamsy, Melchert'in birçok konuda itiraz ettiği önemli bir isimdir. Bu itirazların birçoğu İmam Şâfiî ile ilişkili konulara dairdir. Bu itirazlardan birisi eserlerin İmam Şâfiî'ye aidiyeti konusundadır. Melchert, İmam Şâfiî'nin *Müsned*'ine dair kaleme aldığı çalışmasında *el-Ümm*'ün ona ait bir telif olduğuna dair Ahmed El Shamsy'nin görüşlerine yer verir ve kendisinin bu konuya daha şüpheci yaklaştığını vurgular. Melchert şüphelerini belli kategoriler hâlinde Ahmed El Shamsy'nin iddiaları ile karşılaştırarak ortaya koymaya çalışmaktadır. Mesela, Ahmed El Shamsy, iki metin (ve eserlerin içerikleri) arasındaki benzerliği, metnin çok değişim geçirmediğinin göstergesi olarak kabul etmiş iken; Melchert'e göre bu "tesadüfi" benzerlik İslâm hukuku eserlerindeki standart kategorilerdir ve bazı başlıklar ortak olsa da benzerlikten çok farklılıklar görülür.⁹¹ Yine aynı makalede *el-Ümm*'ün metninin ne kadarının İmam Şâfiî'nin ölümünde bıraktığı şekilde olduğu tartışmasına değinilmektedir. Metnin aynı kaldığını gösteren kanıtlara vurgu yapan Ahmed El Shamsy için Melchert: "Onun iyimserliği bana yanlışlanamaz gibi geliyor, benimki de ona benzer şekilde gelebilir" demektedir. Ahmed El Shamsy, *Müsned*'in "ve min muhtasar el-Hac el-Kebir" başlıklı bölümünün sonuna düşülmüş "15 Şaban 266 Çarşamba günü Şâfiî'nin kitabını dinlemeyi tamamladık." şeklindeki istinsah/ketebe kaydında "Şâfiî'nin Kitabı" kısmını *el-Ümm*'ün tamamı olarak anlamaktadır. Melchert'e göre Ahmed El Shamsy'nin bu düşüncesi de mümkündür, ancak burada kastedilenin Muhtasar bölümü olması ihtimali ona göre daha yüksektir. Zira, bu konunun Rebî' b. Süleyman'ın yazdığını son konu olması Melchert'e göre tuhaf bir durumdur.⁹²

Başka bir itiraz, tefsir geleneği üzerinde İmam Şâfiî'nin etkili olup olmadığı ile ilişkilidir. Melchert, Buhârî'nin *Kitâbu'l-Tefsîr*'ine dair çalışmasında, Ahmed El Shamsy'nin İmam Şâfiî'nin ikinci nesil öğrencileri tarafından yazılan tefsirlerinde tespit ettiği genel özelliklere işarette

88 Hallaq, "Christopher Melchert, The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th-10th Centuries C.E., Studies in Islamic Law and Society (Leiden, New York, Cologne, 1997).", 278.

89 Çavuşoğlu, "Christopher Melchert ve Mezheb", 316.

90 Çavuşoğlu, "Christopher Melchert ve Mezheb", 316.

91 Melchert, "The Musnad of al-Shâfi'î", 253-254.

92 Melchert, "The Musnad of al-Shâfi'î", 253.

bulunur. Melchert, Buhârî'nin *Kitâbu'l-Tefsîr*'inin kronolojik olarak Ahmed El Shamsy'nin genel özelliklerini verdiği döneme uygun bir zamana tekabül ettiğini fakat onun genel özellik olarak verdiği noktalara aykırı bir içeriğe sahip olduğunu söylemektedir. Melchert'e göre tefsir geleneği, Ahmed El Shamsy'nin iddiasının aksine İmam Şâfiî'den bağımsız bir yönde ilerlemektedir. Buhârî ise hadis ve edeb yaklaşımlarını birleştirmeye çalışmıştır. Bazı noktalarda belki İmam Şâfiî'den bir etkilenme söz konusu olsa da Melchert'e göre Buhârî'nin tefsir konusundaki durumu, daha çok miladi 9. yüzyıldaki yaklaşımlarla ilişkili görülmektedir.⁹³

Melchert ile Ahmed El Shamsy arasındaki bir diğer anlaşmazlık, İmam Şâfiî'nin muhaliflerinin kim olduğuyla ilişkilidir. Melchert, kendisi bu muhaliflerin (bölgesel ekoller tezini savunmasının yansıması olarak) Kûfeliler olduğunu iddia ederken; Ahmed El Shamsy'nin ise bu kişileri Hanefiler olarak isimlendirdiğini söylemektedir.⁹⁴ Mesela Ahmed El Shamsy, Hz. Ali'den aktarılan bir rivayetin ardından, -rivayete uymamaları sebebiyle- İmam Şâfiî'nin "Hanefiler"i eleştirdiğini aktarmaktadır. Melchert burada Ahmed El Shamsy'ye eleştiri yöneltir. Zira Ahmed El Shamsy'nin alıntı yaptığı metnin içinde "Hanefiler" ifadesi geçmemektedir. Melchert'e göre Ahmed El Shamsy var olan iki pasajın birinin başını diğerinin sonunu okumuştur.⁹⁵ İmam Şâfiî'nin muhaliflerinin kim olduğu tartışmasının devamı sadedinde Melchert, örnekler üzerinden giderek, İmam Şâfiî'nin sadece Hanefilerin görüşlerine karşı çıkmadığını söylerken, Ahmed El Shamsy, İmam Şâfiî'nin *İhtilâfû 'Alî ve 'Abdillâh b. Mes'ûd* adlı eseri genel olarak Hanefilere karşı yazdığı görüşündedir. Melchert bu görüşü -eser Hanefilere belli göndermelerde bulunsa da- genel olarak reddetmeye çalışmaktadır.⁹⁶ Bu tartışmalara, fıkıh tarihinin bölgesel karakterlerine dair tartışmalar da dâhil olmaktadır. Melchert, Ahmed El Shamsy'nin "Hanefî düşüncesinin, kökleri Kûfe geleneğine dayanan ve tam olarak Mâlik'in Medine merkezçiliğini yansıtan (benzeyen) bölgesel bir özgünlüğü muhafaza ettiği" iddiasına da katılmamaktadır. Yazar, Hanefî görüşlerin daha önceki Kûfe geleneklerini koruma eğiliminde olmasına rağmen, miladi 9. yüzyılın sonlarında Şeybânî'nin Mâlik'e kıyasla diğer merkezlerden görüşler aktarmaya daha meyilli olduğunu ve Ahmed El Shamsy'nin "tam olarak" ifadesinin çok ileri gittiğini savunmaktadır.⁹⁷

Bölgesel hukuk ekolleri tartışması, Melchert'in çeşitli isimlere itiraz ve eleştiri yönelttiği bir diğer konudur. Melchert, fıkıh okullarının bölgesel okullardan şahıs merkezli okullara dönüşümü tezinde, büyük oranda Schacht'ın görüşlerine katılır. Mesela Muhammed eş-Şeybânî'nin (ö. 189/805) *Kitâbü'l-Hücce*'sini konu edinen ve eser üzerinden İslâm hukukunda bölgesel ekollerden kişisel ekollere geçiş sürecini inceleyen makalesinde⁹⁸ Melchert, *el-Hücce*'nin Schacht'ın bölgesel okullar tezini doğruladığını söylemektedir. Bununla birlikte yazar, bazı

93 Melchert, "Bukhari's Kitab Tafsir al-Qur'an", 171.

94 Melchert, "Al-Shāfi'ī Against the Kufan School", 44.

95 Melchert, "Al-Shāfi'ī Against the Kufan School", 44.

96 Melchert, "Al-Shāfi'ī Against the Kufan School", 43-44.

97 Melchert, "Al-Shāfi'ī Against the Kufan School", 55.

98 Melchert, "Kitāb al-Ḥujjah 'Alā Ahl al-Madīnah and the Transition from Regional Schools to Personal", 70.

noktalarda ise Schacht'a katılmadığını belirtmektedir. Mesela Melchert, Schacht'ın (ve Tsafir'in) Ebû Hanîfe'nin Bağdat'a gitmesinden sonraki zamanda Kûfe Hanefiliğinin gücünü abarttığını savunmaktadır.⁹⁹ Yine Melchert, Schacht'ın İmam Şâfiî'nin İslâm hukukunun gelişimine katkısını değerlendirirken, onun önceki hükümlere kıyasla daha mantıklı ve tutarlı olduğuna dair genellemesine katılmamaktadır.¹⁰⁰

Wael Hallaq, bölgesel hukuk ekolleri tartışmasında Melchert'in eleştiri yönelttiği bir diğer isimdir. Melchert, İmam Şâfiî'nin *İhtilâfû 'Alî ve 'Abdillâh b. Mes'ûd* adlı eserinden yola çıkarak Hallaq'ı bölgesel ekoller konusunu *reductio ad absurdum* (absürde indirgeme) yoluyla tartışması ve miladi 8. yüzyılda bölgesel okulların olmaması gerektiğini düşünmesi sebebiyle eleştirmektedir. Esasında yazar Hallaq'ı, Schacht ve diğerlerinin 8. yüzyıl bölgesel okullarına ilişkin gerçek pozisyonlarını yanlış temsil eden ve “saman adam safsatası”¹⁰¹ olarak da bilinen yanlış bir argüman inşa ettiği için eleştirmektedir. Yazar, Hallaq'ın argümanının Schacht ve diğerlerinin görüşlerinin yanlış temsiline dayandığını ve onların bölgesel okullarla ilgili gerçek tanımlarını doğru bir şekilde ele almadığını öne sürmektedir. Bu da Hallaq'ın argümanının diğerlerinin bilimsel pozisyonlarıyla gerçek bir ilişkiye değil, görüşlerinin basitleştirilmiş veya çarpıtılmış bir versiyonuna dayandığını ima etmektedir.¹⁰²

Melchert'in bölgesel hukuk ekolleri tartışmasında itiraz ettiği bir diğer isim Tsafir'dir. Mâlikîlerin daha eski bir Medine okulundan neşet edip değişerek ortaya çıkması gibi Hanefî okulunun da daha eski bir Kûfe okulundan evrildiğinin iddia edilip edilemeyeceğinin sorgulandığı makalesinde Melchert, İsrailli araştırmacı Tsafir'in bazı görüşlerini özetlemekte, bazı görüşlerine katılmakta, bazılarını kabul etmemekte, bazılarını ise düzeltmektedir.¹⁰³ Hanefiliğin, daha eski bir Kûfe okulundan evrildiği fikrine karşı Nurit Tsafir, Kûfe'ye Hanefî hukukun tanıtılmasına ihtiyaç olmadığını, Hanefiliğin Kûfe'ye dışarıdan gelmediğini, zaten var olan bir yerel gelenek olduğunu ve Ebû Hanîfe'nin çok sayıda Kûfeli takipçisi bulunduğunu iddia etmektedir. Buna karşın Melchert, Hanefî mezhebinin önde gelen isimlerinin en önemli çalışmalarını Bağdat'ta yapmış olmalarından yola çıkarak (ayrıca Kûfeli takipçileri özellikle Hanefî biyografi kitaplarında bulmak zorken) erken dönem Hanefiliğin Kûfi olarak karakterize edilip edilemeyeceğini sorgulamaktadır. Melchert, Ebû Hanîfe'nin Kûfe'den ayrılışından sonra Hanefiliğe dair bir iz bulmanın pek de mümkün olmadığını, Kûfe Hanefiliği'nin gücünün Tsafir

99 Melchert, “The Early Hanafiyya and Kufa”, 42.

100 Melchert, “Al-Shâfi'î Against the Kufan School”, 54.

101 “Saman adam safsatası” bir kişinin rakibinin görüşünü ona mantıksız/akla yatkın olmayan düşünceler yükleyerek yanlış bir şekilde temsil etmesi ve ardından bu yanlış temsili, rakibin gerçek görüşü yerine çürütmesi şeklinde tanımlanabilir. Robert Talisse - Scott F. Aikin, “Two Forms of the Straw Man”, *Argumentation* 20/3 (05 Aralık 2006), 345. Korkuluk mantık hatası olarak da Türkçeye çevrilen bu durumda, eleştiri yönelten kişi rakibin üstesinden gelmek için karşı tarafın görüşünün çarpıtılmış bir versiyonundan hareket ederek rakibin argümanını olduğundan daha zayıf göstermiş olur. Yani, eleştirmen rakibinin esasında söylemediği bir şeyi söylemiş gibi kabul edip eleştirir. Bu isimlendirme, eleştirmenin tıpkı korkuluk gibi içi boş olan veya saman dolu olan, yani gerçek olmayan bir eleştiri yaptığını işaret eder.

102 Melchert, “Al-Shâfi'î Against the Kufan School”, 55.

103 Melchert, “The Early Hanafiyya and Kufa”, 24, 26, 29.

tarafından abartıldığını söylemektedir.¹⁰⁴ Melchert'in Tsafirir'in katılmadığı görüşlerini, Tsafirir'in kendisinin kullandığı yöntemleri kullanarak çürüttüğünü görmek ilginçtir. Mesela, Melchert Hanefiliğin dışarıdan gelen bir gelenek olmak yerine zaten var olan bir gelenek olduğunu iddia etmek amacıyla Kûfeliler arasındaki Hanefilerin yoğunluğunu tespit edebilmek için Tsafirir'in (İbn Sa'd'ın *et-Tabakât*'ını inceleyerek) kullandığı biyografileri incelemek suretiyle uyguladığı usulü farklı eserler (mesela Serahsî'nin *el-Mebsût*'u) üzerinden yeniden kullanır. Melchert, Tsafirir'in Hanefî olduğunu düşündüğü isimleri sayıca fazla bulmakta, esasında sayının çok daha düşük olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca, Tsafirir'in Kûfe ile bağlantılı olduğunu düşündüğü isimleri inceleyen Melchert, bu kişilerin Kûfe ile ilişkili olmadığını ortaya koymaktadır.¹⁰⁵

Melchert, zaman zaman kendisinin benimsediği şüphecilğe daha uzak bulduğu isimleri eleştirmektedir. Melchert, Juynboll ile Nesâî'yi karşılaştırdığı makalesinde, Juynboll'a eleştiri yönelten Özkan'ı eleştirmektedir. Özkan, miladi 9. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar olan hadis kaynaklarında -Melchert'e göre pek de sistematik olmayan şekilde- hadis münekkithlerinin genellikle "medâr" olarak adlandırdığı ve rivayet yollarının kendisinde birleştiği râvilere sahip ve aynı rivayetleri destekleyen tek râvili tariklerin bulunduğu örnekleri bir araya getirmektedir. Burada Melchert, müşterek râvilerin rivayetlerin muhtemel uydurucuları olduğunu ve tek râvili tariklerin göz ardı edilmesi gerektiğini düşünen Juynboll'ün bakış açısının, ahhârü'l-âhâd'ın rivayetlerin sıhhati açısından değerli bir destek ve doğrulama sağlayabileceğini iddia eden Özkan'ın bakış açısıyla tezatlık teşkil ettiğini söylemektedir. Melchert, Özkan'ın Juynboll'e cevap mahiyetinde dile getirdiği, tekil rivayet zincirlerini tarihsel kabul etmeyenlerin bunu gerekçelendirmesi gerektiği yönündeki görüşünü aktarmaktadır. Ardından, Goldziher'den itibaren şekillenen şüpheli tutumun, mevcut hadis külliyyatının önemli ölçüde çelişkiler içerdiği ve bu sebeple rivayetlerde geriye yansıtma (back projection) ilkesinin ilmi varsayım olarak kabul edilmesi; gerçekten erken döneme ait rivayetlerin ise ayrıca ispatlanması gerektiği anlayışına dayandığını ifade etmektedir. Melchert, "Özkan hırsızlığı ve hırsızlığın nasıl tespit edileceğini tartışmaktan kaçınmaktadır." demektedir.¹⁰⁶ Bu durum, onun bu konuda Juynboll'un yanında, Özkan'ın ise karşısında olduğuna işaret etmektedir. Melchert, burada otantiklik etrafındaki tartışmanın çıkmaza girdiğini söylemektedir.¹⁰⁷ Zira ona göre otantikliğe dair tartışmalar, farklı başlangıç varsayımlarını benimsemekten kaynaklanmakta ve devam etmektedir. Melchert, kendisinin -her ne kadar Berg onu iyimserler arasında saysa da- Juynboll gibi şüpheli tarafa eğilimli olduğunu söylemektedir.¹⁰⁸

Melchert, eserlerin aidiyetlerine dair de kimi zaman çeşitli isimlere itirazlarda bulunmuştur. Bu isimlerden birisi Behnam Sadeghi'dir. Melchert, *el-Hücce*'nin kim tarafından yazıldığına

104 Melchert, "The Early Hanafiyya and Kufa", 42.

105 Melchert, "The Early Hanafiyya and Kufa", 27.

106 Melchert, "The Life and Works of Al-Nasā'ī", 2014, 406.

107 Melchert, aynı görüşü farklı bir makalesinin sonuç kısmında da tekrarlamaktadır. Melchert, "İbrāhīm Al-Naḥa'ī (Kufan, d. 96/714)", 81.

108 Melchert, "The Life and Works of Al-Nasā'ī", 2014, 406.

ve kime atfedileceğine dair başlık altında Sadeghi'nin *el-Âsâr* ve *el-Muvatta*'nın birden fazla kişi tarafından yazıldığına dair görüşünü dile getirir. Sadeghi, Şeybânî'nin *el-Âsâr* ve *el-Muvatta*'nın iki kişi tarafından eş-Şeybânî'nin imlâsından hareketle -imlâ ettikleri materyali nasıl sunduklarından yola çıkılarak tanımlanabilecek şekilde- yazıldığını savunmuştur. Esasında, bu argümanın *el-Hücce* için de geçerli olup olmayacağı düşüncesinden yola çıkan Melchert, Sadeghi'nin Şeybânî'nin *el-Âsâr* ve *el-Muvatta*'ıyla ilgili argümanını eleştirmektedir. Melchert, Sadeghi'nin eserin bir kompozit olarak tanımlanması için kullandığı kriterin başka bir eser olan *el-Hücce* için geçerli olmadığını öne sürmektedir. Zira Sadeghi'nin bu kriteri *el-Hücce* üzerinde uygulanırsa, bu eser de kompozit bir eser gibi görünür. Ancak yazar, *el-Hücce*'nin farklı görüş ve argümanları sunuşunda son derece sistematik ve tutarlı olduğunu belirterek Sadeghi'nin görüşüne karşı çıkmaktadır. Melchert, Ebû Hanîfe'nin görüşünü, Medine halkının görüşünü, rasyonel argümanları ve geçmiş otoritelerin destekleyici görüşlerini sunmadaki yapısal yaklaşımına dikkat çekerek *el-Hücce*'nin üslup bütünlüğüne vurgu yapmaktadır.¹⁰⁹

Melchert, çalışmalarında metinlerle ilgili yanlış anlaşılan ya da yorumlanan kısımları da düzeltip itirazda bulunmaktadır. Mesela Juynboll'un isnadların karşılaştırılarak müşterek râvilerin tespit edilmesi gerektiğini vurguladığı yöntemi ile Nesâî'nin yöntemini karşılaştıran Melchert, Juynboll'un hem genel kabule uygun olan hem de aykırı olan uydurma hadisleri tespit noktasında Nesâî'den ayrıldığını ifade etmektedir.¹¹⁰ Melchert, Juynboll'un "Bu durum muhtemelen çeşitli insanlarda temelde sezgiye dayalı bir eleştirel anlayışa yol açmıştır ki, Ebû Hâtim'in (ö. 277/890) hadisi nasıl ele aldığını dikkate alırsak, bu sezgi hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmış gibi görünmemektedir."¹¹¹ ifadesindeki Ebû Hâtim'e yaptığı atfı ele alır. Melchert, Juynboll'un Ebû Hâtim'in benzetmesini sezgi lehinde bir ifade olarak algıladığını düşündüğünü, oysa burada Ebû Hâtim'in tam aksini ima ettiğini iddia etmektedir.¹¹²

Benzer bir itiraz, geriye yansıtma teorisinden bahsettiği bir yerde, Sadeghi'nin Schacht'ın ifadesini anlama tarzına dairdir. Melchert, Schacht'ın İbrahim en-Nehaî'nin görüşlerinin doğrudan hukuk alanında değil; ibadet alanında serdedilmiş olduğuna ve bunun da hicrî 1. yüzyılın sonlarına doğru din hukuku alanında uzman kabul edilebilecek bir isimden bekleyebileceğimiz bir şey olduğuna dair tespitini paylaşır. Melchert, Sadeghi'nin Schacht'ın bu sözünü ibadet dışında hukuki düşüncenin İbrahim en-Nehaî zamanında mevcut olmadığını iddia ettiği şeklinde anlamasını, katı ve genellemeci bulur. Melchert, Schacht'ın bu sözünün, onun yerel örf ve Emevîler Dönemi idari uygulamalarının İslâm hukukunun en erken kaynakları olarak kabul ettiği teziyle ilgili olduğunu hatırlatır.¹¹³ Melchert, sonuç bölümünde yer alan bir dipnotta, rivayetlerin otantikliği lehine öne sürülen argümanların—Sadeghi örneğinde olduğu gibi—

109 Melchert, "Kitâb al-Ḥujjah 'Alâ Ahl al-Madīnah and the Transition from Regional Schools to Personal", 59.

110 Melchert, "The Life and Works of Al-Nasā'ī", 2014, 377.

111 G. H. A. Juynboll, *Muslim tradition : studies in chronology, provenance, and authorship of early hadith* (Cambridge [Cambridgeshire]; New York: Cambridge University Press, 1983), 161.

112 Melchert, "The Life and Works of Al-Nasā'ī", 398.

113 Melchert, "Ibrāhīm Al-Naḥa'ī (Kufan, d. 96/714)", 76.

çoğu zaman kolayca çürütülebilecek karşıt görüşler inşa etme ve yanlışlanamaz varsayımlara dayanma eğilimi taşıdığını belirtmektedir.¹¹⁴ Bu eleştiri, Melchert'in kesin, derin ve noktasal sonuçlar beklediği yerlerde karşılığını bulamamasının bir sonucudur. Bu tarz genellemeler, -kim tarafından yapıldığından bağımsız olarak- Melchert'in eleştirilerine hedef olabilir. Mesela, İbrahim en-Nehaî'ye atfedilen hiçbir sözün gerçekliğini kabul etmese de ele alınan sorunların şüphesiz onun zamanına ve öncesine dayandığını defalarca kabul etmesi sebebiyle Juynboll'un *Encyclopedia of Canonical Hadīth*'deki İbrahim en-Nehaî hakkındaki girişini, gelişi güzel ve sonuçsuz olarak nitelemektedir.¹¹⁵ Bu isimler haricinde Calder ve Raddatz gibi isimlere yönelik daha tekil eleştirileri de mevcuttur. Melchert *el-Hücce*'nin kime atfedileceği tartışmaları içinde Calder'i, Şeybânî'ye atfedilen eserlerin hicri 250 (Miladi 864-5) civarında bugünkü hâlini aldığını öne sürmek gibi savunulması daha zor olan çeşitli eserler için belirli tarihler önermesi sebebiyle eleştirmektedir.¹¹⁶ Melchert Hans-Peter Raddatz'ı -çalışmalarını yaptığı dönemde bugün elimizde mevcut olan bazı kaynakların o gün ulaşılabilir olmaması nedeniyle ortaya çıkan problemler haricinde- kaynaklarını yeterince eleştirmedeği noktasında tenâ eder.¹¹⁷

Sonuç

Üretken bir akademisyen olan Melchert, doktora tez konusunun devamı niteliğinde ehli hadîs ve ehl-i re'y tartışmaları ve Sünnî mezheplerin teşekkülü gibi hadisle de ilgisi kurulabilecek birçok konuda çalışma yapmıştır. Son on yılda hadisle ilgili yazdığı on iki makalesinde ağırlıklı olarak ilk üç asrı konu edinmiş olan Melchert'in çalışmaları, cevap aradığı sorular ile bu sorular için ürettiği argümanları içermesi nedeniyle birbirleri ile bağlantılıdır. Onun kendi çalışmalarına da sık atıfta bulunması onun birbiri ile bağlantılı çalışmalar yapma tarzını yansıtmaktadır. Kendi çalışmaları haricinde, Melchert'in en fazla atıfta bulunduğu isim Schacht'tır. Bu durum, onun oryantalist geleneğin en önemli isimlerinden birinin iddialarını genel anlamda kabul etse dahi, ayrıntılı noktalarda incelemeye devam etmesiyle açıklanabilir. Ancak burada dikkat çekici olan, Melchert'in Schacht'a yönelttiği eleştirilerin, yöntemsel değil verisel düzlemde kalmasıdır. Yani Melchert, Schacht'ın savlarının epistemik çerçevesine dokunmadan sadece tarihsel malzeme üzerinden bazı sonuçları gözden geçirip yenilemeye yönelir. Bu durum, Melchert'in eleştirel pozisyonunun radikal bir yeniden değerlendirmeye değil, geleneğin sınırları içinde kalarak iyileştirmeye yönelik olduğunu göstermektedir.

Yöntem olarak temel klasik Arapça kaynaklara olan vukufiyetini gösterecek biçimde doküman analizi yöntemini sıklıkla kullanan Melchert, nicel veri analizine de özellikle argümanlarını kuvvetlendirmek için sıkça başvurmaktadır. Melchert, metinler üzerinde kaynak tenkidini

114 Melchert, "İbrāhīm Al-Naḥa'ī (Kufan, d. 96/714)", 81.

115 Melchert, "İbrāhīm Al-Naḥa'ī (Kufan, d. 96/714)", 76.

116 Melchert, "Kitāb al-Hujjah 'Alā Ahl al-Madīnah and the Transition from Regional Schools to Personal", 67-68.

117 Melchert, bu noktada, Van Ess'in eleştirilerini de dile getirir. Christopher Melchert, "Sufyān al-Thawrī and the Kufans", *Journal of Abbasid Studies* 1/9 (2022), 186.

uygularken, metinlerdeki uyum/uyumsuzlukları değerlendirerek metin tenkidi yöntemlerini de zaman zaman kullanmaktadır. Melchert'in, argüman merkezli kurguladığı çalışmalarında bir hipotezi ispat için tek kaynaktan istifade etmeyi yeterli görmemesi ve metinleri çapraz sorgulamalara tabi tutması, onun çalışmalarındaki titizliğine işaret etmektedir.

Melchert, metinlerinde zengin bir kaynak kullanımına sahiptir. Farklı dillerdeki kaynakları kullanması kadar, çağdaşlarında çok görülmeyen şekilde çağdaş Arapça çalışmalardan haberdar oluşu (ve bu kaynaklara referansta bulunması), Şii kaynaklardan istifadesi ve biyografi kitaplarına hakimiyeti, yazarın okuyucu nezdindeki otoritesini pekiştirmektedir. Bununla birlikte, Melchert'in kapsamlı literatür kullanımına rağmen Türkçe akademik kaynaklara hiç yer vermemesi dikkat çekicidir. Türkiye'de son yıllarda hadis tarihi ve erken dönem fıkıh tarihi alanlarında önemli çalışmalar yapılmakta; bu çalışmalar, farklı sorular ve yaklaşımlar ortaya koyarak literatüre katkı sağlamaktadır. Bu nedenle Türkçe literatürle temas kurulması, araştırmanın kapsayıcılığını ve derinliğini artırabilir. Melchert'in dil ve erişim sınırlamaları nedeniyle bu literatüre yönelmemiş olması anlaşılabilir; ancak farklı akademik gelenekler arasındaki diyalogun gelişmesine katkı sağlayacak bu tür kaynakların dikkate alınması, çalışmanın daha güçlü bir zemine oturmasına katkı sağlayacaktır.

Melchert hem tarihlendirme hem de daha otantik metnin belirlenmesinde, tevarüs ettiği geleneği devam ettirmektedir. Tarihlendirmede farklılık ilkesi, çatışmanın ve zıt nakillerin bir müdahaleye işaret edişi, geriye yansıtma teorisi, anakronizm, sessizlik delili ve eksik isnadın ya da kısa metnin ve yabancı kaynakların daha güvenilir kabul edilmesi, onun kullandığı önemli ilke ve tekniklerdir. Tevarüs ettiği ve çeşitli yöntemlerini de kullandığı bu gelenek, genel olarak tarihsel eleştiri yöntemlerine Weberyan bir bakışın eklenmiş hâlidir. Özellikle otantiklik tartışmalarında benimsediği şüpheli tutum, hadislerin tarihselliğine dair kesin sonuçlardan ziyade metodolojik bir ihtiyatı öne çıkarmaktadır. Bununla birlikte Melchert'in eleştirel tavrı, kendisiyle aynı ya da farklı yönde ön kabulleri olan herkese yönelmektedir. Melchert, zaman zaman hem benzer görüşte olduğu hem de görüşlerine katılmadığı isimlere, yüzeysel olmayan, genellemelerden uzak, derinlemesine ve noktasal eleştiriler yöneltilmektedir. Melchert otantiklik tartışmaları, eserlerin aidiyetleri, İmam Şâfi'nin eserleri, muhalifleri, dönemine ve sonrasına etkisi ve bölgesel hukuk ekollerine dair tartışmalarla ilişkili olarak Ahmed El Shamsy, Schacht, Juynboll, Hallaq, Calder, Sadeghi, Tfasir ve Özkan'a çeşitli eleştiriler yöneltilmiştir.

Hadis alanında son on yılda yayın yapmış Batılı akademisyenler arasında önemli bir konumda yer alsa da Melchert, muhtemelen çalışmaları erken döneme yoğunlaştığı için daha çok İslâm hukuk tarihi araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Bu açıdan, hadisle ilgilenen oryantalistlere yönelik gerçekleştirilen tasniflerde onun ismi yer almamıştır. Melchert noktasal ve derinlemesine bir şekilde ve yanlışlamalar yapmak suretiyle Schacht'ı zaman zaman eleştirse de İslâm hukuk tarihine dair fikirlerinde büyük oranda ondan etkilenmektedir. Melchert'in yaslandığı oryantalist gelenekten ve hocalarından devraldığı metodolojik çerçeveyi yer yer yenileyerek sürdürmesi, ampirik veriye dayalı üretkenliği ve ele aldığı meseleleri sorgulama

biçimi, onu yalnızca İslâm hukuk tarihi değil; hadis ilmi ve tarihi açısından da dikkate değer bir araştırmacı konumuna yerleştirmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: Bu çalışma, TÜBİTAK Kariyer Geliştirme Programı (3501) tarafından desteklenen “Hadis Konulu Oryantalistik Çalışmalarda Güncel Eğilimler, Değişkenler ve Sabiteler - Batı’daki Süreli Akademik Yayınlar Üzerine Bir Araştırma (2012-2022 Yılları Arasında)” başlıklı 222K230 numaralı araştırma projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Projeye verdiği destekten ötürü TÜBİTAK’a teşekkürlerimi sunarım.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Acknowledgement: This article was prepared within the scope of the research project (No. 222K230) titled “Current Trends, Changeables and Constants in Orientalistic Studies on Hadith -A Research on Academic Periodicals in the West (2012-2022)” supported by TÜBİTAK Career Development Program (3501). I would like to thank TÜBİTAK for its support to the project.

Kaynakça/References

- Altıntaş, Fatma Betül. “Hadis Alanında Yazılan İngilizce Akademik Makaleler Üzerine Bir Araştırma: Güncel Araştırma Eğilimleri, Ortak Noktalar ve Farklı Yaklaşımlar (2012-2022)”. *Eskiyeni* 56 (2025), 189-218. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1567638>
- Altıntaş, Fatma Betül (ed.). *Oryantalizmin Ötesinde: Batı’da Hadis ve İslâm Araştırmaları Üzerine Söyleşiler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2025.
- Altıntaş, Fatma Betül. *Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Tenkidi ve İslami Rivayetlere Uygulanması Sorunu*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Crone, Patricia. “The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th-10th Centuries CE”. *TLS, the Times literary supplement*. 5061 (2000), 3.
- Çavuşoğlu, Ali Hakan. “Christopher Melchert ve Mezheb: Gelenekçi Bir Oryantalistin İslâm Hukuk Tarihi ve Ehl-i Sünnet Yorumu”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 4 (2004), 287-319.
- Dutton, Yasin. Review of *Review of The Formation of the Sunni Schools of Law, 9-10th Centuries CE*, sad. Christopher Melchert. sad. Christopher Melchert. *British Journal of Middle Eastern Studies* 26/1 (1999), 164-168.
- Düzenli, Muhittin. “Tecrübi Bilgiden Sezgisel Bilgiye Rivâyetlerin Sıhhatini Belirlemede Sezgisel (İlham) Gücün İmkânı”. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/4 (2017), 46-63.
- Hallaq, Wael. “Christopher Melchert, The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th–10th Centuries C.E., Studies in Islamic Law and Society (Leiden, New York, Cologne, 1997).” *International Journal of Middle East Studies* 31/2 (1999), 278-280. <https://doi.org/10.1017/S0020743800054088>
- Hallaq, Wael. “From Regional to Personal Schools of Law? A Reevaluation”. *Islamic Law and Society* 8/1 (2001), 1-26. <https://doi.org/10.1163/156851901753129656>
- Juynboll, G. H. A. *Muslim Tradition: Studies in Chronology, Provenance, and Authorship of Early Hadith*. Cambridge [Cambridgeshire]; New York: Cambridge University Press, 1983.
- Kızıl, Fatma. *Müşterek Ravi Teorisi ve Tenkidi*. İstanbul: İSAM, 2013.

- Kızıl, Fatma. "Oryantalistlerin Akademik Hadis Araştırmaları: Ana Eğilimler, Yerleşik Kabuller ve Temel İddialar". *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 5/1 (2019), 155-245.
- Lucas, Scott. "Constructive Critics, Hadith Literature, and the Articulation of Sunnī Islam: The Legacy of the Generation of Ibn Sa'd, Ibn Ma'in, and Ibn Hanbal". *Constructive Critics, Ḥadīth Literature, and the Articulation of Sunnī Islam*. Leiden: Brill, 2004.
- Melchert, Christopher. "Al-Shāfi'ī Against the Kufan School". *Islamic Law and Society* 29/1-2 (2021), 34-57. <https://doi.org/10.1163/15685195-28040001>
- Melchert, Christopher. "Bukhārī and Early Hadith Criticism". *Journal of the American Oriental Society* 121/1 (2001), 7-19. <https://doi.org/10.2307/606725>
- Melchert, Christopher. "Bukhari's Kitab Tafsir al-Qur'an". *Journal of the International Qur'anic Studies Association* 1 (2016), 149-172. <https://doi.org/10.5913/jiqsa.1.2017.a008>
- Melchert, Christopher. "Ibrāhīm Al-Naḥa'ī (Kufan, d. 96/714)". *Arabica* 67/1 (2020), 60-81. <https://doi.org/10.1163/15700585-12341555>
- Melchert, Christopher. "Kitāb al-Ḥujjah 'Alā Ahl al-Madīnah and the Transition from Regional Schools to Personal". *Studia Islamica* 117/1 (2022), 64-87. <https://doi.org/10.1163/19585705-12341457>
- Melchert, Christopher. "On Schacht's 'Origins of Muhammadan Jurisprudence.' By M. Mustafa al-Azami. Riyadh: King Saud U.1985. Pp. x, 237. Price Not Available. ISBN: 0-946-62146-2. Reprinted by Oxford: Oxford Centre for Islamic Studies and Cambridge: Islamic Texts Society 1996. - Studies in Early Muslim Jurisprudence. By Norman Calder. New York and Oxford: Clarendon Press 1993. Pp. Xiii, 257." *Journal of Law and Religion* 15 (2001), 363-367. <https://doi.org/10.2307/1051525>
- Melchert, Christopher. "Sufyān al-Thawrī and the Kufans". *Journal of Abbasid Studies* 1/9 (2022), 183-209. <https://doi.org/10.1163/22142371-00802005>
- Melchert, Christopher. *Sünnî Düşüncenin Teşekkülü*. çev. Ali Hakan Çavuşoğlu. İstanbul: Klasik, 2018.
- Melchert, Christopher. "Sünnî Fıkıh mezheplerinin teşekkülü". çev. Nail Okuyucu. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (2014), 221-236. <https://doi.org/10.15370/muifd.23136>
- Melchert, Christopher. "The Controversy over Reciting the Qur'ān with Tones (al-qirā'ah bi'l-alḥān)". *Journal of the International Qur'anic Studies Association* 4 (2019), 85-109. <https://doi.org/10.31441/jiqsa.4.2019.a003>
- Melchert, Christopher. "The Destruction of Books by Traditionists". *Al-Qanṭara* 35/1 (2014), 213-231. <https://doi.org/10.3989/alqantara.2014.009>
- Melchert, Christopher. "The Early Controversy Over Whether the Prophet Saw God". *Arabica* 62/4 (2015), 459-476. <https://doi.org/10.1163/15700585-12341362>
- Melchert, Christopher. "The Early Ḥanafīyya and Kufa". *Journal of Abbasid Studies* 1/1 (2014), 23-45. <https://doi.org/10.1163/22142371-12340004>
- Melchert, Christopher. *The Formation of the Sunni Schools of Law: 9th-10th centuries CE*. Brill, 1997.
- Melchert, Christopher. "The Inquisition outside Baghdad". *Journal of the American Oriental Society* 141/1 (2021), 201-210. <https://doi.org/10.7817/jameroriesoci.141.1.0201>
- Melchert, Christopher. "The Life and Works of Al-Nasā'ī". *Journal of Semitic studies* 59/2 (2014), 377-407. <https://doi.org/10.1093/jss/fgu006>
- Melchert, Christopher. "The Musnad of al-Shāfi'ī". *Studia Islamica* 114/3 (2020), 249-264. <https://doi.org/10.1163/19585705-12341401>

- Melchert, Christopher. "Traditionist-Jurisprudents and the Framing of Islamic Law". *Islamic Law and Society* 8/3 (2001), 383-406. <https://doi.org/10.1163/156851901317230639>
- Munir, Muhammad Ahmad. "Review of 'The Formation of the Sunni Schools of Law: 9th-10th Centuries CE'". *Studies in Islamic Law and Society* 4 (2016), 193-196.
- Okuyucu, Nail. *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci*. İstanbul: İFAV, 2015.
- Özkan, Halit. "The Common Link and Its Relation to the Madar". *Islamic Law and Society* 11 (2004), 42-77. <https://doi.org/10.1163/156851904772841417>
- Sanders, Paula. "Review of The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th-10th Centuries C.E." *American Journal of Legal History* 43/1 (01 Ocak 1999), 98-99. <https://doi.org/10.1093/ajlh/43.1.98>
- Stewart, Devin J. Review of *Review of The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th-10th Centuries C.E.*, sad. Christopher Melchert. sad. Christopher Melchert. *Islamic Law and Society* 6/2 (1999), 275-281.
- Talisie, Robert - Aikin, Scott F. "Two Forms of the Straw Man". *Argumentation* 20/3 (05 Aralık 2006), 345-352. <https://doi.org/10.1007/s10503-006-9017-8>
- Weber, Robert Philip. *Basic Content Analysis*. Newbury Park, Calif.: Sage Publications, 1990.